

Visual Library Portal

Digitalisierung von Drucken des 18. Jahrhunderts

Dissertatio Inavgvralis De Comissionibvs Vetervm Ex Graecis Romanisqve Antiquitatibvs

Schwarz, Christian Gottlieb

Altorfii Noricorum, 1744

urn:nbn:de:s2w-2911

DISSERTATIO INAUGVRALIS
DE
COMISSATIONIBVS
VETERVM
EX GRAECIS ROMANISQVE
ANTIQVITATIBVS.

QVAM
CONSENTIENTE INCLVTO PHILOSOPHORVM
ORDINE

PRAESIDE
DOM. CHRISTIANO GOTTLIBIO
SCHVVARZIO

SAC. CAES. MAIEST. COM. PALAT. MORAL. ELOQV.
ET HISTOR. PROF. PVBL. ACADEM. BIBLIOTHECAR.
ATQVE BENEFICIAR. NORIC. INSPECTORE ACAD.
IMPER. NATVR. CVRIOS. ITEMQVE REGIAE
BORVSS. SOCIETATIS SCIENT. COLLEGA

DOM. PATRONO AC PRAECEPTORE
AETERNVM VENERANDO

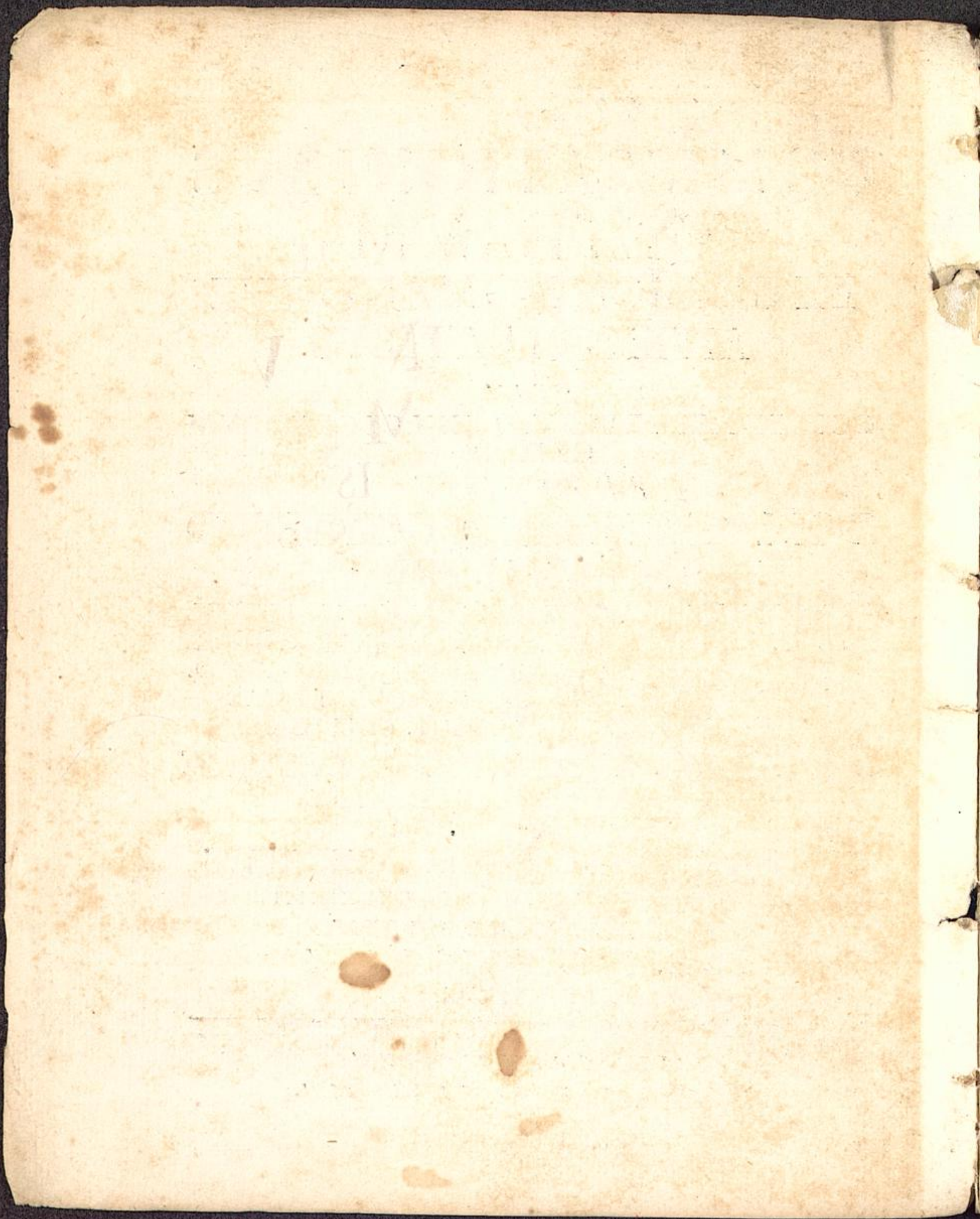
PRO OBTINENDIS
SVMMIS IN PHILOSOPHIA HONORIBVS

A. D. VIII SEPT. A. S. R. clolcccxxxiiii

EXAMINI PVBLICO SVBIICIT

IOH. IACOBVS FREY
LINDAVIENSIS

ALTORFII NORICORVM 1744
TYPIS IOHANNIS ADAMI HESSELII

Q. D. B. V.
DISSERTATIO
DE
COMISSATIONIBVS
EX GRAECIS ROMANISQVE ANTIQVITATIBVS.

Tudiorum Academicorum publicum Specimen dare iussus, de COMISSATIONIBVS VETERVM disputare constitui; non, quod ad amem secerque ipsas *comissiones*; cum maximam capiam uoluptatem, quod istiusmodi uoluptate non capior: sed quia quasi quidam humanitatis cibus mihi est, in cognoscendis Graecorum

Prooemium de instituto et fine huius dissertationis.

Romanorumque antiquitatibus uersari. His ego rebus, post diuinae humanaeque sapientiae studium, maxime pascor, his delector, his perfruor. Eo lubentius autem ad hoc argumentum pro uirili parte explicandum aggredior; quod ex iis, qui de conuiujs ueterum commentati sunt, non nulli nimis parce breuiterque id perstrinxerunt. Equidem eruditi *observationum sacrarum* auctores, a B. IO. CHRISTOPHORO WOLFIO in *curis philologicis* laudati, non nihil huc contulerunt; sed ita, ut et hi spicilegium non sterile aliis reliquerint. Quare confido, futurum esse, ut nec ipse ab his *comissionibus ἀσύμβολος* discessisse uidear. Ille uero fructus huius laboris mihi praecipue iucundus est uisus, quod inde quibusdam ueterum scriptorum, et ipsarum quoque literarum diuiniorum, locis maior lux affundi possit. Itaque hanc qualemcunque tractationem trifariam diuidere constitui, ut quidem in primo capite generatim de *comissionibus* agam; in altero, ea, quae de his exposuero, ad illustrandum *uersiculum tertium Capituli III Epistolae diui PETRI*

conuertam; in tertio denique, locum quendam *Panegyrici Pliniani* hinc explicem, eiusque antiquam lectionem a recentiorum quorundam correctione uindicatum eam.

CAPVT I.

GENERATIM DE COMISSATIONIBVS.

I.

Vnde deriuetur uox, et quomodo scribitur?

Ante uero, quam ad rem ipsam progrediar, non nihil de nomine *comissationis* dicendum est; de cuius deriuandi **COMISSATIO**, scribendique ratione non unum idemque omnes sentiunt. Vobis quidem hanc ἀμείσως a uerbo *comissari* deduci, nemo facile negabit; at unde hoc ipsum uerbum descendat, ambiguum uidetur. **VARRO**, *de lingua latina lib. VI, pag. 56*: *Comiter*, inquit, *hilare ac lubenter*; cuius origo *Graece κῶμος*. inde *Latina COMISSATIO dicta, et a Graecis, ut quidam dicunt, Comoedia*. **VELIVS LONGVS**, *de Orthographia, inter Putschii Grammaticos, pag. 2233*: *Quaeritur, in comisatore, geminatis consonantibus, an simplicibus, scribendum, et enuntiandum? In comisatore utramque consonantem simplicem ponamus: nam, aut a comitate uox ducta est, aut a Graeco, παρά τὸν κῶμον. S uero geminata uocis sonum exasperat. Inter recentiores inueni neminem, qui istam ἐτυμολογίαν, a comis, et comitas, amplexus sit; at ea, quae a Graeco nomine κῶμος, uel κῶμη, deducitur, omnino pluribus, antiquis pariter atque recentioribus, arrisit. Iam enim POMP. FESTVS, de uerborum significatione, haec tradit: COMISSATIO a uicis, quos Graeci κῶμας dicunt, appellatur. In his enim habitabant prius, quam opida conderentur: quibus in locis alii alios conuictus causa inuitabant. Idem sensit POLLVX, lib. VIII, cap. 2: Ἀπὸ δὲ κωμῶν — κωμικὸν δράμα, καὶ κωμῶδικόν, ἐπεὶ κατὰ κῶμας ἔσησαν τὴν πρώτην οἱ χοροί. Ἀπὸ τῆς, καὶ ὁ κωμικός, καὶ τὸ κωμάζειν, καὶ ὁ κωματής, παρὰ Πλάτωνι. h. e. A pagis uero comica fabula, et comicum; quoniam in uicis chori olim constituebantur. Ab hoc et Comicus, et commissari, et commissator, apud Platonem. Et cap. V, sect. 37: Δοκεῖ δέ μοι καὶ ὁ κῶμος ἀπὸ ταύτης ὀνομασθαι τῆς κῶμης. καὶ τὸ ἐγκώμοιοι ἐπὶ ταῖς νίκαις ἐπαδόμενον. i. e. Videtur mihi et Comus a uico nomen*

nomen duxisse, et encomium, pro uictoria cantatum. EUSTATHIUS ad Homerum, quem citauit LAMB. BOS, in exercitat. philol. pag. 117, uidetur deriuare a κῶμα, somnus; quando dicit, κῶμον esse, τὸν ἐν συμποσίῳ κάρπον, δι' ἃ κατὰφέρεται τις εἰς κῶμα, τριτέστιν ὕπνον. i. e. Comum, siue comissationem, esse capitis grauedinem, qua quis afficitur in symposio, per quam incidit in κῶμα, siue somnum. In quam sententiam etiam MARTINIUS, in Lexico philologico, comessor quidem a κῶμος; sed nomen hoc a κῶμα, i. e. somno profundo, ducit; quia eum producat Comus, siue compositio, et amatoria lasciuia. Illud κῶμα uero deriuat ἀκοιμᾶσθαι, dormire. Sunt, qui comessari scribant, et a comesum, quod est supinum a uerbo, comedo, deducant, tanquam uerbum frequentatiuum, ut Grammatici uocant; quia proprie comissatio post coenam fieri consueuit. Quae opinio fuit LAEVINII TORRENTII, in Comment. ad Suetonium, in Vitellio, cap. XIII. Etiam BULENGERVS, de conuiujs, lib. I, cap. 3: Comissabantur post coenam, inquit; quae uox non a Graeco κωμάζειν, ut uoluit Lambinus, sed a comedendo, facta. GERARDO IO. VOSSIO, in Etymologico, magis placet, esse a שמוס, Chamos, qui Moabitarum deus, ut est I REGVM, cap. XI; cum is uideatur conuiujs a Moabitis cultus; indeque esse ortum, quod κῶμος a Graecis habitus sit remulentiae deus. IS. CASABONVS, de Satyrica Graecorum poesi, lib. I, cap. 4, tradit, nomen κῶμος pure esse Ebraicum: שׂוּם, esse surgere: inde κῶμος, ut a שׂוּם מῶμος; et esse κῶμον proprie ἀνάστασιν ἀπὸ δείπνου, eruptionem a mensa in publicum. Quod uero ἔτυμον rifit HERIBERTVS ROSVEIDVS, in Anti-Capelli praef. annotante THOMA CRENIO, in Museo philologico, pag. 114. Ego interim in eorum sententia acquiesco, quibus comissatio ducitur a uerbo comissari, et hoc a Graeco κωμάζειν. κωμάζειν autem proxime a κῶμος. Sic PLVTARCHVS, lib. VIII. Symposiac. Problem. VI, pag. 726, ubi ait, Latinos multa Graecis uocabulis exprimere, huc etiam refert comissationem. τίς ἂν εἴποι, ἐπὶ κῶμον ἑλληνικῶς κωμεσσάτον λέγεσθαι; h. e. Quis neget, comissationem, siue comissationem, a Graeco komo dici? Puto tamen,

hanc *ἐτυμολογίαν* posse cum sententia FESTI, SCALIGERI, aliorumque, *comissationem* a κώμαις, vicis, deriuantium, facile conciliari; si dicamus, utique etiam κῶμον a κώμαις originem inuenisse; quia κῶμος, cum, quatenus deum et genium notat, ab initio potissimum in vicis pagisque fuerit cultus; tum, quatenus significat conuiuium nocturnum et petulans, talia nocturna conuiuia ibidem primum maximeque sint frequentata. Sic POLLUX, loco citato, nomen κῶμος dilerte duxit ἀπὸ τῆς κώμης, a vico. Istam uero deriuationem uocum *comissationis* et *comissari* a Graeco κῶμη praeter ceteros exposiuit SCALIGER, apud quem, *lib. I Poetices, cap. 5*, haec legitur: *Quod Attici δῆμος dicunt, Doros κώμας, unde κωμάζειν, quod est, per uicos uagari animi gratia. Id a coena faciebant, ut remitterent animum post negotia diurna. — Iuuentus ergo, uacui temporis otio, atque licentia noctis, abusa, secuta imperiorum, uel heri, uel patroni, uel parentum, per pagos (nondum enim in urbes conuenerant,) discurrebat. Qui mos cum ipso nomine simul ad nos deductus est, etc.* Iam, quod ad ὀρθογραφίαν attinet, nomen, *comissatio*, et uerbum, *comissari*, uarie in libris scriptis excusisque solet exprimi. u. g. *comesatio, comessatio, comassatio, commissatio*. Sigillatim PETRVS VICTORIVS, in *notis ad Cicer. lib. I Attic. epist. XVI*, in geminandum putauit, et *commissari commissatoresque* scribi debere uoluit; quia sic scriptum extiterit in Bembi Terentio, et in castigatis Ciceronis exemplaribus, *lib. I ad Attic. epist. XIII*, et *lib. I ad famil. epist. VIII*. FR. IVNIVS etiam, ad *Cicer. lib. I ad Attic. epist. XVI*, notat, aliquando non *comissatores*, sed *commensatores*, quasi ὀμοτραπέζης, dici; quamquam fateatur, eam scripturam, si bene meminerit, non ullo exemplo, sed unius MS. fide duntaxat niti. Atque ita in codice MS. Parisiensi Panegyrici Pliniani, pro *comissationibus* exaratum deprehenditur *commensationibus*. Malim ergo hac in re maiorem ueterum recentiorumque grammaticorum et criticorum consensum sequi, quibus scribitur *comissatio*. Sic VOSSIVS, in *Etymologico: Vera meo iudicio*

iudicio sententia est, scribendum, *comissari*, *comissatio*; quod veteres libri ac lapides approbant, neque ἀναλογία refellitur. Nam etsi a κωμάζειν (haec enim uera omnino origo,) esset *comassari*; tamen nihil obstat, quominus ueteres ἐϋφωρίας causa A in I conuerterint: quomodo et πατριάζειν dicunt *patrissare*. Haudsecus in disco, α δάσκω, in machina, α μηχανή, in Numidae, α Νομάδες, et uocibus multo pluribus, α in i, mutari solet. Sic LAMBIVS, ad Cicer. Orat. II in Catil. cap. V: Nemo hodie, inquit, nisi indoctissimus, dubitat, quin *comissari*, et *comissatio*, et *comissator*, Latine dici scribique debeat; non, ut patrum nostrorum aetate, *comessari*, *comessatio*, *comessator*. Qua de re idem plura habet in commentariis Horatianis, ad Odam I libri V. Sic et BURMANNVS, ad PETRONIVM, cap. LXV: Nos cum iis facimus, qui *comissari* rectum putant; quia id in antiquissimis Terentii et aliorum membranis fuit repertum. Quod si uero considero, PLVTARCHVM l. c. Latinam uocem κωμεσδάτων Graecis literis expressisse; nolim scripturam, *comessari*, et *comessatio*, penitus condemnare.

II. Licet autem mihi persuasum habeam, *comissari* a κωμάζειν, et hoc proxime a κῶμος, descendisse; utique tamen largior VOSSIO, obseruanti, latius patere nomen κῶμος, quam *comissationis*. Non repeto nunc omnes huius uocis significationes, quas iam in *Thesouro linguae Graecae* exposuit HENR. STEPHANVS. Et quamuis EZECH. SPANHEMIVS, in *notis ad ARISTOPHANIS Plutum*, u. 1041, doceat, κῶμον in genere etiam de quouis solenni conuiuio a Graecis dici: sufficit tamen in praesens monuisse, nomen hoc Graecum etiam sigillatim pro *comissatione* poni. Luculentissimum huius rei testimonium praebet PLVTARCHVS, lib. I *Sympos. Probl.* VIII, pag. 624, maxime, si hic PLVTARCHI locus cum loco SVETONII in *Vitellio*, cap. XIII, inferius excitando conferatur. PLVTARCHI uero haec uerba legimus: Ἡρακλείδης, ἀπορῶν συμπότῃ παραμένοντος, ἐκάλει τὴν μὲν ἐπὶ πρόπομα, τὴν δ' ἐπ' ἄρισον, ἄλλως δ' ἐπὶ δεῖπνον, ἐχάτῃς δὲ τινὰς ἐπὶ κῶμον. Ἀπαλλαττομένων δὲ τῶν πρώτων, δευτεροί.

De signifi-
catione
Graecae
uocis,
κῶμος.

δεύτεροι συνῆπτον, αὐτὸν ἐφεξῆς οἱ τρίτοι, καὶ τέταρτοι. καὶ κείνος οὐ-
 δὲν διάλειμμα ποιῶν ἀπασιν ἐξήρκει, καὶ τὰς τέσσαρας πότας συν-
 διέφερε. i. e. *Heraclides, cum non inueniret permanentem, siue*
assiduum compotorem, quosdam ad matutinam potionem (quae ien-
taculi loco erat,) alios ad prandium; ad coenam rursus ali-
quos, et tandem aliquos ad comissationem, inuitauit, ita, ut
primis continuo secundi, ac deinceps tertii et quarti succederent,
ipse autem, nulla facta intercapedine, omnibus sufficiebat, qua-
tuorque una computationes peragebat. Et certe formula, quae
 apud ARISTOPHANEM, aliosque scriptores Graecos, frequenter
 occurrit, ἐπὶ κῶμον βαδίζειν, nihil aliud significat, quam ad co-
 missationem ire, siue *comissatum ire.* Sic et THEOGNIS, n. 934,
 ait: Καὶ γὰρ τὴν προτέραν νύκτ' ἐπὶ κῶμον ἔβην. i. e. *Nam et superiore*
nocte ad comissationem iui. Illud uero praecipue notandum est,
 etiam deum, siue *genium*, qui *praeses comissationum*, et *Bacchi*
sodalis, habebatur, κῶμον, *Comum*, appellari consueuisse; cuius
 imaginem describit PHILOSTRATVS, περὶ εικόνων, lib. I imag. 2,
 pag. 765: Ὁ δαίμων, ὁ κῶμος, παρ' ἧ τὸ κωμάζειν τοῖς ἀνθρώποις, ἐφέ-
 στηκεν ἐν θαλάμῃ θυραῖς χρυσαῖς. i. e. *Comus daemon, siue genius,*
a quo habent homines, ut comissentur, in thalami foribus aureis
consistit. Refert uero PHILOSTRATVS, *Comum* hunc ob tempus
 nocturnum quasi in tenebris repraesentari, et uenire iuuenem
 ad iuuenes, tenerum, uino rubicundum, atque ebrium, qui sit
 erecti corporis, statu dormiens, et dextra faculam, ac capite
 coronam rosarum, gerat; quem comitentur οἱ κωμάζοντες,
comissantes, cum lampadibus, crotalis, ac confusis uocibus,
 plausuque manuum, et turba muliercularum cum uiris inceden-
 tium. Sic et LVCIANVS, in *Amoribus* pag. 903, commemorat
 deos quosdam, quorum sacra arcana et templa frequentarent
 lasciuiae Graecorum feminae, et in his sigillatim nominat *Colia-*
das, Genetyllidas, Phrygiam deam, καὶ τὸν δυσέρωτα κῶμον ἐπὶ τῷ ποι-
 μένι. i. e. *Comum, qui perditte amatit pastorem.* Coliades, et Ge-
 netyllides uidentur Bacchi et Veneris comites fuisse; de quibus
 nominibus uide *Scholiam* ad ARISTOPHANIS *Lysistratam*, n. 2;

et SPANHEMIVM, ad eisdem *Aristophanis Nubes*, u. 52. Adhaec κῶμος etiam in Bacchi pompa apud Athenienses repraesentatus est, secundum DEMOSTHENEM, in *Midiam*, pag. 604: Καὶ τοῖς ἐν Ἀσεί Διονυσίοις ἡ πομπή, καὶ οἱ παῖδες, καὶ ὁ κῶμος, καὶ οἱ κωμῶδοι, καὶ οἱ τραγωδοί. i. e. *Et Dionysiis sacris in Vrbe pompa procedens, et pueri, et Comus, et comoedi, et tragoedi.* Quanquam ambigam, an non hic per κῶμον coetus comissantium, siue chorus saltantium et hymnos in honorem Bacchi cantantium, indicetur. Id certum est, apud EVRIPIDEM, *Cyclop.* u. 39, generatim Bacchi sodales κῶμος dici: ὅτε τῷ Βάκχῳ κῶμοι συνασπίζοντες Ἀλθαίας δόμους προσῆλ', αἰοδαῖς βαρβείτων σαυλόμενοι. h. e. *Cum Baccho Sodalium chori simul famulantes Althaeae domum adibat, cantu barbitorum delectati.* Ad quae uerba BARNESIUS haec commentatur: κῶμος, *comissatio*, item saltatio festiua, cantilena lasciuia, et *comissantium chorus*, siue *comitatus Bacchicus*, ut in hoc loco; quomodo Demosthenes et Athenaeus utuntur hac uoce, et pro quauis turba, et pro militum manu, ut *Supplic.* u. 390. Sic eidem EVRIPIDI, in *Bacchis*, u. 1166, κῶμος εὐτὶς θεῶν dicitur *sodalitium*, siue *chorus Euii dei*, i. e. Bacchi. Id denique ὡς ἐν παρόδῳ noto, etsi Graeci scriptores commemorent κῶμον tanquam deum et genium; mihi tamen ex Latinis mythologis, aliisque huius linguae antiquis scriptoribus, nullum succurrere locum, ubi *Comus* tanquam deus quidam nominetur.

III. Cum uero κῶμος Graecorum, et *comissatio* Romanorum, *Quomodo* generatim diceretur conuiuium, quod post coenam extendebatur in multam noctem, ubi quidem et bellariis se oblectabant, et computationi, aliisque uoluptatis generibus, indulgebant, prout infra ostendam; tum facile patet, quemadmodum *et* huiusmodi *comissatio* ab aliis cibi potusque capiendi rationibus fuerit distincta. Scilicet, quod praeter alios, SCALIGER, *lib. I Poetices, cap. v*, breuissimis docuit, qui in utraque ista gente frugaliter uiuebant, *mane* uel nihil comedebant, uel non nisi praeparco et minimo *ientaculo* erant contenti; neque *meridie* largius, quam ad reficiendas uires opus erat, *prandebant*: at sero

B

demum

demum die, siue uespere, largius *coenabant*, tum uberiore epularum apparatu, tam familiarium atque hospitem societate. idcirco *coena* dicta, quia κοινή uescerentur, διὰ τὴν κοινωσίαν. Atque ordinarium quidem tempus *coenae* erat aestate hora nona diei naturalis; hieme, hora decima. Hinc CICERO, *lib. VIII ad famil. epist. 26*: *Accubueram hora nona, cum id literarum exemplum in codicillis exarauit.* MARTIALIS, *lib. III, epigr. VIII*: *Imperat exstructos frangere nona toros!* AUCTOR, *ad Herennium lib. III, cap. 51*: *Venit in aedes quasdam, in quibus sodalitiū erat eodem die futurum. Perspicit argentum, quod erat expositum; uisit triclinium stratum. Itaque inquit: Eamus hospites. — Vos huc decima uenitote.* Iusta, siue recta *coena*, quae quidem ἐντελὲς δεῖπνον LUCIANO, in *Symposio*, pag. 650, dicitur, habuit tres partes: *promulsidem*, siue *ante-coenium*, uel *gustationem*, ubi potissimum ea adhibebantur, quibus appetitus excitaretur; deinde *caput coenae*, quod proprie δεῖπνον audiit, ubi fercula et missus carniū iurulentarum et assarum, pisciumque, apponebantur; tum uero *mensam secundam*, in qua *bellaria* locum habebant, et *poculis* indulgebatur; unde *comissatio*, siue κῶμος, extitit. Haec probat SVETONIUS, in *Vitellio*, cap. XIII: *Vitellius, inquit, uel praecipue luxuriae saeuitiaeque deditus, epulas trifariam dispertiebat: in ientacula, et prandia et coenas, comissationesque; facile omnibus sufficiens uomitandi consuetudine.* Cui exemplo Vitellii exemplum παράλληλον est Heraclidis pugilis, quod supra pag. 7, ex PLVTARCHO produxi. Vides hinc, *comissationes* potissimum post coenam frequentari solitas, et *comissari* proprie esse, post coenam epulari. Quod de Vitellio narrauit SVETONIUS, confirmat DIO CASSIUS, *lib. LXV, pag. 734*: Ἐγένετο ὁ χρόνος ὁ τῆς ἀρχῆς Βιτελλίῃς σύμπας εἶδεν ἄλλο, ἢ μέθαι τε, καὶ κῶμοι. — Ἄλλοι μὲν ἀκρατίσασθαι παρεῖχον, ἄλλοι δὲ ἀρῆσαι, ἕτεροι δὲ δεῖπνον, ἕτεροι μεταδόρπιά τινα πλησμονῆς παραμύθια. i. e. *Fuit tempus omne principatus Vitellii nihil aliud, quam ebrietas, et comissationes.* — — *Alii, (qui Vitellio uicissim epulum dabant,) dabant ei ientaculum; alii, prandium; alii, coenam; alii, comissationes, ueluti solatia satietatis.* Hic *comissationes* uocantur μεταδόρπια, ex μετά, et δόρπος; *coena*, quasi

quasi *postcoenia*, siue *pocaenia*; quod nomen Latinum non primus inuenit BEROALDVS, prout nonnulli putant; sed iam in antiquis CYRILLI ET PHILOXENI *Glossis*, a LABBEO editis, extat: *Κομισσας*, *comissatum*, *comissatio*, *pocoenium*. Praeterea ex hoc quoque loco intelligimus, non omni coenae et conuiuio adiunctam fuisse *comissationem*; cum Vitellius dicatur, apud alium *coenasse*, apud alium *comissatus esse*. Testatur id clarius exemplum Domitiani, de quo SVETONIUS, *cap. XXI*: *Lauabat, inquit, de die, prandeatque ad satietatem; ut non temere super COENAM, praeter Matianum malum, et modicam in ampulla potiunculam, sumeret. Conuiuabatur frequenter ac large, sed paene raptim; certe non ultra solis occasum, nec ut postea COMISSARETVR*. Contra luxuriae uitio datum est Tito Vespasiano, referente SVETONIO, *cap. VII*, quod *is ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderit*.

III. *Comissationibus* occasionem dedisse *mensae secundae*, immo De MENSIS in his non raro *comissati esse* conuiuiae, uidentur. *Mensa* autem *secunda* dicebatur, quando post uarios missus carniū pisciumque *CVNDIS*, *bellaria* inferebantur, atque, pro re nata, acroamata, et *spe- quae* *COCTACULA*, itemque alia, quae hilaritatem excitarent, inter *lar- MISSATI- giora pocula* adhibebantur. GELLIVS, *lib. XIII Noct. Attic. cap. XI*, ONIBVS ubi ex Varrone agit de mensis secundis et bellariis: *Quod non raro Varro, inquit, dixit bellaria, ne quis forte in ista uoce hae- occasio- reat, significat id uocabulum omne mensae secundae genus: nem dedis- nam, quae πέμπητα Graeci, aut τραγίματα, dixerunt, ea ueteres se uiden- nostri bellaria appellarunt. Vina quoque dulciora est inuenire in co- tur. moediis antiquioribus hoc nomine appellata, dictaque esse ea Liberi bellaria*. Scilicet, appositis mensis secundis, tum etiam adhuc edulia quaedam, sed ea maxime, quae partim siti redintegrandae inferuire, partim ad oris suauitatem facere, putabant, tum praecipue post libationem pocula largiora uini, locum habebant. Sic antiquus *Scholias* *Horatii* a TORRENTIO, ad *lib. III od. v*, adductus: *Antiquorum, inquit, consuetudo fuit, ut, sublata prima mensa, poneretur secunda, atque in ea, positis poculis, infusoque uino, diis libaretur*. Etiam SERVIVS, ad *VIRGIL. lib. I Aen.*

n. 723 : *Apud Romanos, inquit, duae mensae erant: una epularum; altera poculorum.* Ita nunc melius ibi legitur, *poculorum*, quam antehac *pomorum*: quanquam aliquando etiam *poma* mensis secundis apponerentur. LAMPRIDIUS, in *Alexandro Seucro*, Cap. XXXVII: *Pomis uehementer indulgit, ita, ut secunda mensa illi saepius poneretur; unde etiam iocus extitit, non secundam mensam Alexandrum habere, sed secundum.* Vbi Salmasius notat, *pomorum* uoce omnia τὰ τῆς ὀπίστας comprehendi. Adhaec DONATUS ad eundem Virgilit locum: *Confectis epulis, studium bibendi proseguantur.* Nempe tunc compositio liberior, et hilarior, maiorque, fiebat in secunda mensa, quam in prima; cum maiora tunc pocula poscerentur, et inuitationibus largius indulgeretur. Imaginem mensae secundae, quanquam tunc moderatae et pudentis, delineat VIRGILIUS, in describendo conuiuio Didonis et Aeneae, *lib. I Aen. u. 723, seqq.* ubi SERVIUS recte notat, quamuis Dido fuerit Punica Regina, poetam tamen sub extranea persona Romanorum exequi morem:

*Postquam prima quies epulis, mensaeque (primae) remotae;
Crateras magnas statuunt, et uina coronant.*

Fit strepitus tectis, uocemque per ampla uolitant

Atria: dependent lychni laquearibus aureis

Incense, et noctem flammis funalia uincunt.

Hic Regina grauem gemmis auroque poposcit,

Impleuitque mero, pateram. Cetera in ipso Virgilio legere licet.

Videmus uero, in hac *mensa secunda* allatas esse *crateras magnas*, easque floreis coronis ornatas; sicut alias et ipsi compositantes conuiuiae coronari sunt soliti; quia tunc praecipue poculis et uino indulgebatur, et conuiuiae duplici uoluptate, saporibus nimirum, et odoribus, se exhilarabant. Quia uero *nocturnae* erant hae *epulae*, lychni et funalia, siue faces, flammis noctem uicisse dicuntur; quos lychnos HORATIUS, *lib. III Od. VIII*, uocat *lucernas uigiles*. In primis notanda est libatio diis facta: cum enim Dido primum, patera mero impleta, Iouem hospitalem esset precata, et Bacchum, laetitiae datorem, Iunonemque

nemque, inuocasset, praesentesque optasset; *in mensam libauit uini honorem*; de qua libatione et cultu deorum inter pocula posthaec nonnihil dicam. Praeterea Dido pateram dedit Bitiae, classis Punicae praefecto, *increpitans*, i. e. clara uoce exhortans, ut ceteris praebiberet: quem adeo quasi *principem et modimperatorem*, ut uocabant, fecit. Post enim et *alii proceres* biberunt. Inter haec uero *Iopas* cithara ludebat, canebatque, non obscaena et turpia; sed, ut in conuiuio Reginae castae, et pii Aeneae, seria, et ex philosophia petita, quae docuerat Atlas. Demum, cum conticuissent omnes, intentique tenerent ora, Aeneas, obsecutus Didoni roganti, fata excidii Troiani, itinerisque sui, copiose et longo ordine usque in seram noctem enarrauit, cum iam sidera cadentia somnum suaderent. Haec adeo *mensa secunda* ritus quidem quosdam comissantium ostendit; attamen, ut inter personas graues, nihil indecorum factuque turpe habuit, neque proprie et ex uulgari notione promeruit nomen *comissationis*. At alii aliter in mensa secunda rem gesserunt. GELLIVS, *lib. XVIII, cap. VIII*, commemorato quodam conuiuio: *Vbi eduliis*, inquit, *fixis*, (i. e. ubi remota prima mensa,) *et poculis mox sermonibusque tempus fuit, desiderauit Antonius Iulianus, rhetor, exhiberi, quos habere eum adolescentem* (qui coenam dabat amicis ac magistris sub Vrbe, in rusculo,) *sciebat, scitissimos utriusque sexus, qui canerent uoce, et qui psallerent: ac, postea quam introducti pueri puellaeque sunt, iucundum in modum Ἀνακρεόντια pleraque et Sapphica, et poetarum quoque recentium ἐλεγεία quaedam erotica, dulcia, et uenusta, accinerunt.* Hic propiore imaginem alicuius comissationis animaduertas. Sed luculentius eiusmodi exemplum suggerit XENOPHON, in *Symposio*, pag. 691: Ὡς δ' ἀφῆρέθησαν αἱ τράπεζαι, καὶ ἐσπέισαντο, καὶ ἐπαιάνισαν, ἔρχεται τις αὐτοῖς ἐπὶ ΚΩΜΟΝ Συρακόσιος ἀνδρῶπιος, ἔχων τε αὐλητρίδα ἀγαθὴν, καὶ ὀρχηστρίδα, τῶν τὰ θάυματα δυναμένων ποιεῖν, καὶ πᾶσα πάντα γε ὥραϊον, καὶ πάντα καλῶς κινθαρίζοντα καὶ ὀρχόμενον. i. e. *Postquam mensae primae sublatae erant, libarantque diis, et hymnos cecinerant, Syracusanus quidam ad COMISSATIO-*

NEM uenit, qui secum et tibicinam egregiam, et saltatricem, ex earum numero, quae mira quaedam efficiunt, itemque puerum perquam formosum, et admodum belle canentem cithara, et saltantem, habebat. Neque enim et Graecis inusitata fuit mensa secunda; de qua ATHE-
 NAEVS, lib. XV, cap. X: Ἡ δὲ τῶν σεφάνων καὶ μύρων πρότερον εἴσοδος εἰς συμπόσια ἠγείτο τῆς δευτέρας τραπέζης, ὡς παρίσῃτι Νικόστρατος· καὶ σὺ τὴν δευτέραν τράπεζαν εὐπριπῆ ποίει, κόσμησον αὐτὴν παντοδαποῖς τραγῆμασι. μῦρον, σεφάνης, λιβαιωτὸν, ἀλητρίδα, λάβε.
 i. e. Coronarum autem et unguentorum missus secundae mensae praeibat, ut Nicostratus declarat: Ac tu quidem concinne secundam mensam appara, eamque omnifariis adorna bellariis: Unguenta, coronas, tus, tibicinam, accipe.

De libatione diis facta inter pocula. V. Etiam inter pocula diis libari consueuisse, uel VIRGILII, et XENOPHONTIS, testimonia, proxime excitata, declarant. SERVIUS, ad locum VIRGILII, lib. I Aen. u. 734: *Apud Romanos etiam, coena edita, sublatisque mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea, quae de coena libata fuerant, ad focum ferrentur, et in ignem darentur, ac puer deos propitios nuntiasset, ut diis honos haberetur, tacendoque res ageretur. — cum intercessit inter coenandum, Graeci quoque θεῶν παρασίαν uocant.* Corruptum hunc Seruii locum sanare conati sunt, HENR. VALESIVS, ad AMM. MARCELLINVM, pag. 114; et GISB. CVPERVS, lib. II *Observat. cap. I*, quorum uero remedium uulneri non sufficere uidetur. Recte uero ibi obseruauit CVPERVS, ueteres putasse, deos interesse epulis, eosque a conuiuiis praesentes optari et inuocari consueuisse; ut in illo: *Bacche ueni!* et, *Adsit laetitiae Bacchus dator, et bona Iuno!* Libatio igitur conuiuantium et compotantium duplex erat: una, dum dapum partem decerptam in focum iniecere, diisque suis consecrauere; altera, cum in honorem alicuius dei, maxime Bacchi, Veneris, Boni Genii, et aliorum, aliquid uini de patera in mensam, aut terram, funderent, eosque ipsos deos precibus et hymnis inuocarent. VIRGILIUS, lib. VIII Aen. u. 279: *In mensam laeti libant, diuosque precantur.* LIVIUS, lib. XXXVIII, cap. 43: *Facinus saecuum atque atrox: inter pocula atque epulas, ubi libare diis dapes, ubi bene*

bene precari, mos esset, ad spectaculum scorti procacis, in sinu consulis recubantis, mactatam humanam uictimam esse, et cruore mensam respersam. Huiusmodi autem libationi tibicen, uel tibicina, interesse solebat. PLVTARCHO enim teste, *lib. VII Sympos. Probl. VIII, pag. 712*, tibiam, ne si uellent quidem, a mensa arcere licebat: nam libationes eam exigebant, una cum corona, et ubi paeani accinens diuinum cultum absoluit, suaui cantu desinens per aures transiit. Innumeris uero ueterum scriptorum testimoniis illa libatio comprobatur. Apud PLVTARCHVM, in *Symposio VII Sapientum, pag. 150*, haec legitur: Ἐπεὶ δ' ἐπήρθησαν αἱ τράπεζαι, καὶ τεφάνων παρὰ τῆς μελίσσης διαδοθέντων, ἡμεῖς μὲν ἐσπίσαμεν, ἡ δὲ αὐλητρίς ἐπιφθεγξαμένη μικρὰ τῆς σπονδαῖς ἐκ μέσσης μετέστη. i. e. *Sublatis mensis, fertisque a Melissa distributis, nos quidem libauimus, et tibicina, cum paululum ad uota nostra cecinisset, e medio abiit.* ATHENAEVS, *lib. X, pag. 423*, ait: Τοῖς ἔν θεοῖς εὐχόμενοι κεραυνώμεν, εἴτε Διόνυσος, εἴθ' Ἥφαιστος, εἴθ' ὅς τις θεῶν ταύτην τὴν τιμὴν εἴληχεν. i. e. *Postquam igitur deos precati sumus, uinum infundamus; seu Bacchus, seu Vulcanus, seu quis alius hunc sortitus est honorem.* Atque idem eodem loco hos uersus ex Antiphane, comico, affert: Πίσω κυάθους θεῶν τε καὶ θεαινῶν μυρίας, εἴτ' ἐπὶ τέτοισι παῖσι τῆς σεμνῆς θεᾶς, καὶ τῆ γλυκυτάτης βασιλέως διμοιρίαν. Ἐμοὶ ἔν, ὦ παῖ, ζωρότερον κέεαιρε. i. e. *Bibam cyathos deorum dearumque mille decies, Post eos deinde omnes deae uenerandae, ac dulcissimi Regis duplum.* Meracius ergo mihi, o Puer, infunde! Idem ATHENAEVS, *lib. XV, pag. 675*: Οἱ Ἕλληες τῷ μὲν παρὰ δεῖπνον ἀκράτω προσδιδόμενῳ, τὸν ἀγαθὸν ἐπιφωνῶσι δαίμονα, τιμῶντες τὸν εὐρόντα δαίμονα. ἦν δ' ἔτος ὁ Διόνυσος. Τῷ δὲ μετὰ δεῖπνον κεραμένῳ πρώτῳ προσδιδόμενῳ ποτηρίῳ Δία Σωτήρα ἐπιλέγασιν. i. e. *Gracii, cum temetum inter coenandum infertur mensae, elato clamore bonum Genium inuocant, illum uenerantes, qui reperit; fuit autem is Bacchus. Post coenam uero, cum primum aqua temperatum poculum ministratur, Iouem Seruatorem acclamant.* Maxime uero celebrantur quatuor illa pocula conuiuantibus olim usita-

ta;

ta: nempe poculum Iouis Seruatoris, poculum Salutis, poculum Boni Daemonis, seu Fortunae, et poculum Mercurii; quae commemorantur a POLLUCE, SVIDA, et aliis. Ceterum ex hoc cultu deorum usu uenit, ut etiam deorum statuæ aliquando in conuiujs fuerint positæ, ut scilicet inuocati ante, per suas statuas præsentem esse uiderentur. Id apud Romanos factum esse in Iouis epulo, quod Diale uocarunt, CUPERVS, l. c. probauit e VALERIO MAXIMO, lib. II sub initium: *Feminae cum uiris cubantibus sedentes coenitabant; quæ consuetudo ex hominum conuictu ad diuina penetravit: nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno et Minerva in sellas, ad coenam inuitantur. Quod genus seueritatis aetas nostra diligentius in Capitolio, quam in suis domibus, seruat.* Neque uero solum libabant diis inter pocula; sed et eorum laudes cantabant. PLVIARCHVS, lib. I *Sympos. Probl. I, pag. 615: πρώτον μὲν ἦδον ᾠδὴν τῷ θεῷ κοινῶς ἅπαντες, μὲν Φωνῇ παιανίζοντες, δευτέραν δὲ ἐφεξῆς ἐκάστῳ μυστικῆς παραδιδόμενης.* i. e. *Primum quidem oden et pæanem cantabant deo una omnes uoce, laudes ipsius celebrando; deinde unusquisque aliam cantilenam, accepta myrto.* Ista uero consuetudo deorum inter pocula colendorum, (ut hoc obiter moneam,) longe lateque increbuit, et apud uarios populos inualuit; atque apud nostros quoque maiores, cum nondum ueri DEI cognitione imbuti essent, uiguit. Quod uberius ostendit IO. GE. KEYSLERVS, in *antiquitatibus Septentrionalibus et Celticis*, et sigillatim in *disquisitione de computationibus sacris maiorum nostrorum*, p. 351: *Tum in Odini, s. Wodini, memoriam primo euacuandus scyphus, pro Regis incremento et felicitate perpetua. Inde in Niardi et Frei honorem pro annonâ felici, pacatisque temporibus. Frequenti etiam aliis in usu erat, proxime his Scyphum (in honorem heroum uirorumque insignium) Bragafull propinare. Nec amicorum memorias propinato Scypho negligere decorum fuit, eorum præcipue, qui in collibus olim tumulati fuerant, dictaque fuit hæc ceremonia uocabulo peculiari Minne.*

VI. Quid mirum, etiam apud Graecos Romanosque Principibus et Regibus, Heroibusque, honorem habitum esse inter pocula, eorumque laudes identidem a compotantibus fuisse decantatas? Qua de re ATHENAEVS, lib. XI, hos affert uersus:

De honore Principibus et Regibus, Heroibusque, inter pocula habito.

Χρὴ δὲ πρῶτον μὲν θεὸν ὑμνεῖν εὐφρονῶς ἀνδρας,
 Ἐυφήμεσις μύθοις, καὶ καθαρῶσι λόγοις.
 Ἄνδρῶν δ' (αἰνεῖν) τῆτον ὅς ἐστὶν ἀναφαίνεις,
 Ὡς ἡ μνημοσύνη καὶ τὸν ὅς ἀμφ' ἀρετῆς.

i. e. Est autem hymnis laudandus Deus primum sapientibus uiris
 Faustis uerbis, puroque sermone.

Ex hominibus illum celebres, qui praeclara quaeuis designat,
 Ut, quae memoriae traduntur, uirtutem foucant.

Idem, lib. xv, perstringit foedam quorundam adulationem, qui, cum singulos cyathos singulis diis libarint, effuderint duos cyathos in honorem Regis. Apud LVCIANVM, in *Cataplo*, pag. 430, Tyrannus quidam haec de se narrat: Σπένδοντες ἐν τοῖς συμποσίοις μεγάλη τῇ φωνῇ ἐπήυχοντό μοι πολλὰ, καὶ ἀγαθὰ, προαποθανεῖν ἕκαστος αὐτῶν ἔτοιμος, εἰ οἷόν τε εἶναι. καὶ ὅλως, ὄρκος αὐτοῖς ἦν ἐγώ. i. e. Cum in conuiuio libarent, magna uoce multa mihi bona precabantur, parati singuli pro me mori, si fieri posset. in summa, per me iurabant. Sic et ipse Traianus, et Alexander Seuerus, Imperatores Romanorum, post secundam mensam, in honorem Alexandri Magni poculum amicis exhibuerunt. LAMPRIDIVS enim, in *Alexandro Seuero*, cap. xxxviii, haec tradit: Cum amicos militares habuisset, ut usum Traiani, quem ille post secundam mensam potandi usque ad quinque pocula instituerat, reseruaret, unum tantum poculum amicis exhibebat, in honorem Alexandri Magni; id autem breuius, nisi si quis, quod licebat, maius habere postulasset. MACROBIVS, lib. II *Saturnal.* cap. I: Tunc non defuit in conuiuio Agathonis, qui Psaltriam intronitti peteret, ut puella ex industria supra naturam mollior canora dulcedine, et saltationis lubrico, exerceret illecebris philosophantes. Illic hoc fieri tentatum est, ut Agathonis uictoria celebraretur. Quoniam uero non raro laudes heroum et fortium uirorum a comissan-

tibus cantari solebant; euenit, ut Graece κῶμος etiam de quavis praedicatione et elogio diceretur. Apud PINDARVM, κῶμον identidem significare ἐγκώμιον, non cantilenam scurrilem, et iocosam, obseruauit ERASM. SCHMIDIUS, ad *Pindar. ολύμπ. η, 13.*: Ἄλλ', ὦ Πίσας εὐδενδρον ἐπ' Ἀλφείῳ ἄλσος τόνδε κῶμον καὶ σεφανοφορίαν δέξαι. i. e. *Sed, o Pisae arborosum ad Alpheum nemus, huncce hymnum, siue hoc elogium, et coronae gestationem, accipe.* Sic apud eundem PINDARVM, ΝΕΜΕΩΝ Η, in fine, κωμάζειν aliquando generatim est *laudare, celebrare.* Nihil iam dico, comissantes etiam nomina amicorum amicarumque, in quorum quarumque gratiam biberent, inter pocula commemorare consueuisse; utpote qui ritus fere omnibus etiam uulgaribus compotationibus fuit communis.

Sigillatim de honore libationis Augusto Imp. decreto, et cultu diuino inter pocula ipsi praestito.

VII. Illud adhuc commemoratione dignum est, quod relatum legimus apud DIONEM CASSIUM, *lib. LI, pag. 457*, de Octauiano Augusto, Romanorum Imperatore, iam post Actiacam pugnam Senatam Populumque Romanum iussisse, τὰς τε ἱερέας, καὶ τὰς ἱερέας ἐν ταῖς ὑπὲρ τε τῆς δῆμῃ καὶ τῆς βουλῆς εὐχαῖς, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων (Ἀυγέων) ὁμοίως εὐχεσθαι, καὶ ἐν τοῖς συσσιτίοις, ἔχ' ὅτι τοῖς κοινῶς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίῳις, πάντα αὐτῷ σπένδειν, -- ἔς τε τὰς ἑμῶν αὐτῶν ἐξ ἴσῃ τοῖς θεοῖς ἐσγράφεσθαι. i. e. *Ut sacerdotes, ac sacrae feminae, cum pro S. P. Q. R. uota conciperent, pro ipso quoque Augusto uota facerent: utque in symposiis, non modo publicis, sed priuatis quoque, ei libaretur, — item et in hymnis ipse iuxta adscriberetur diis immortalibus.* Ad hoc decretum, huncque morem, utique respexit HORATIUS, *lib. III, Ode V*, cum Augustum hortaretur, ut rediret in Urbem:

*Condit quisque diem collibus in suis,
Et uitem uiduas ducit ad arbores:
Hinc ad uina redit laetus, et ALTERIS
Te MENSIS adhibet DEVM.
Te multa prece, te prosequitur mero,
Defuso pateris; et LARIBVS TVVM
MISCET NVMEN, uti Graecia Castoris
Et magni memor Herculis.*

In-

Intelligimus, in his Poetae uerbis commemorari *alteras*, i. e. *secundas*, *mensas*, in quibus plerumque computationes et commissationes instituebantur. Animaduertimus, Augustum consueuisse inuocari ad has mensas, tanquam Deum, eique tanquam deo libationem factam, mero pateris defuso. Immo obseruamus, et eius nomen, in hymnis, aliorum deorum tutelarium nominibus adscriptum esse; quae ultima Horatii uerba sic recte ordinat DACIER: Quisque in hymnis miscet numen tuum Laribus, uti *Graecia memor (beneficiorum) miscet diis nomen Castoris et Herculis, tanquam deorum tutelarium*. Quin idem eruditus Gallus probabiliter coniecit, in ultima huius Odae Horatianae strophe contineri particulam eiusmodi hymni, in Augusti honorem laudemque cantati:

LONGAS O VTINAM, DVX BONE, FERIAS
PRAESTES HESPERIAE! *Dicimus integro*
Sicci mane die, dicimus uuidi,
Cum Sol Oceano subest.

Homines uero *uuidi*, nocturno tempore, *cum Sol Oceano subest*, recte dici possunt *comissatores*. Quis denique dubitet, quin etiam alii Imperatores, in primis qui uiui iam diuinitatem dei-que nomen affectarunt, eiusmodi libationis honorem, diuinumque inter pocula cultum, ab adulantibus Romanis receperint, libenterque admiserint?

VIII. Iam, si porro consideremus eos, qui *comissari* consueuerint, inuenimus etiam *ipfos deos* paganorum aliquando *sonae comissari* appellari *κωμῶσας*, *comissatores*: quia nempe, ut paullo ante ostendi, *aduocari* consueuerunt *comissationibus*, et iis interesse, *consueuerint?* iisdemque oblectari, putabantur, et a comissantibus colebantur. Immo haud scio, an crediti sint etiam fumo dapum consecratarum, et uino libato, frui? Certe AMBROSIVS *lib. III aduersus gentes, pag. 178*, paganorum cultum diuinum irridens: *Scribuntur, inquit, dii uestri in tricliniis coelestibus, atque in Chalcidicis aureis coenitare, potare, et ad ultimum fidibus ac uocum modulatione mulceri*. Sic uero ARISTOPHANI, *Νεφέλ. σ. 606*, dicitur

κωμῳσῆς Διόνυσος, *comissator Bacchus*. Similiter MARTIALIS, *lib. V, epigr. 6*:

*Atque oluere Lares, COMISSATORE LYAEO,
Cruit et effuso laetior umbra mero. etc.*

HORATIVS, *lib. III, Od. I, Venerem* monuit, ut in domo Paulli Maximi *comissaretur*; ubi plurima duceret naribus, lyraque, et tibia, delectaretur, et ubi in honorem eius pueri uirginesque hymnos canerent, saltarentque. Nescio igitur, quamuis haud ignorem, in pompa Bacchica praecipue homines quosdam sub persona deorum dearumque processisse, an TANAQ FABER satis causae habuerit, cur in *Ode VI ANACREONTIS*, sub nominibus *Cupidinis, Bacchi et Cytherae*, non nisi adolescentes cum puella personatos intellexerit, qui cantando et saltando ad personatum deum κῶμον iuerint, ut ipsum ad comissionem inuirtarent. Ita uero cecinit ANACREON:

<p>Ὁ δ' Ἔρως ὁ Χρυσοχαίτας, Μετὰ τῆς καλῆς Λυαίης, Καὶ τῆς καλῆς Κυθήρης, Τὸν ἐπήρατον γεραιῶν Κῶμον μέτεισι χείρων.</p>	<p>i. e. Ipse demum Amor auricomus, Una cum pulchro Lyaeo, Una cum pulchra Venere, Pergratam senibus Comissionem ingreditur laetus.</p>
--	---

PLINIO, *lib. XXXV, cap. 36*, referente, *Philoxenus Eretrius pinxit lasciuiam, in qua tres Sileni comissantur*. Sileni uero dicebantur ministri Bacchi. Immo et PLVTARCHVS, in *Sympos. VII sapientum, pag. 150*, facete *skeleton* appellauit *comissatorem*, dum narrat, ab Aegyptiis in conuiujs etiam *skeleton*, (cadauer hominis exsiccatum,) circumferri consueuisse, καίπερ ἀχαρὶς καὶ ἀώρος ἐπίκωμος, i. e. *quamuis ingratus et intempestiuus comissator*, qui suum tamen habuerit locum, non ad potum et uoluptates, sed ut conuiuas ad mutuum amorem cohortaretur. Ita Syrus Terentianus, *Adelph. v, II, 8*, Demeam irrumpentem in aedes Micionis, et filio cum sodalibus comissanti superuenientem uocat *comissatorem haud sane commodum, praesertim Ctesiphoni*. Vbi notat DONATVS, Demeam inopinatum superuenisse, ut omnia sic offenderet, quemadmodum qui comissatum ingreditur: quia

quia *comissatoris* sit *superuenire ad scortum*, et *uociferari aliquid in iocularem strepitum*. Porro MARTIALIS, *lib. V, epigr. XVI*, libellum suum, quoniam aptus esset *comissionibus*, et de argumentis hilaritati et mensae secundae congruentibus ageret, eleganter appellauit *conuiuam comissatoremque*:

*At nunc conuiuia est comissatorque libellus,
Et tantum gratis pagina nostra placet.*

Sed ipsi quoque *Reges Principesque* haud raro *comissati esse* dicuntur. PLUTARCHVS, in *uita Alexandri Magni*, pag. 702: Ἐξώρμησεν κώμῳ χρώμενος ἐφ' ἡμέρας ἑπτὰ διὰ τῆς Καρμανίας. i. e. *Incessit Alexander M. comissabundus diebus septem per Carmaniam*. Scilicet illum equi octo uehebant cum amicis, conuiuia noctes diesque continuantem. Aliis curribus alii amici et duces eius coronati potantesque uehebantur: milites toto itinere ex grandibus doliis et crateris haurientes praebiberunt inter se; circumsonuere omnia loca fistulis, tibiis, carminibus, cantilenis, et bacchabundis mulieribus. Haud secus CVRTIUS, *lib. VIII, cap. 10*, pulchre exposuit, quemadmodum Alexander M. per Indiam temulento agmine *comissabundus* incesserit. Quin idem Rex tandem etiam in *comissione* fatum suum inuenit. Teste enim IUSTINO, *lib. XII, cap. 13*, *Reuersus Babyloniam, multis diebus otio datis, intermissum olim conuiuium solemniter instituit, totusque in laetitiam effusus, cum diei noctem peruigilem innoxisset, recedentem iam e conuiuio Medicus Thessalus, instaurata COMISSIONE, et ipsum, et sodales eius, inuitat. Accepto poculo, media portione repente ueluti telo confixus ingemuit.* etc. De quibusdam *Imperatoribus comissantibus* iam supra dixi. u. g. de *Vitellio*, ex SVETONIO, *cap. XIII*; de *Tito*, *cap. VII*. Idem SVETONIUS, de *Caio Caligula*, *cap. XXXII*: *Saepe in conspectu prandentis, uel comissantis, seriae quaestiones per tormenta habebantur.* Et *cap. LV*: *Agitatori Cythico, COMISSIONE quadam, in apophoretis uicies HS. (h. e. interpretante Glareano, quinquaginta millia coronatorum,) contulit.* De eodem, SENECA, *lib. I de ira, cap. 16*: *C. Caesar, iratus coelo, quod COMISSIONE sua terreretur fulminibus.*

Sed et de *Othone* haec leguntur apud TACITVM, *lib. I Hist. cap. 30*: *Stupra nunc, et commissationes, et feminarum coetus uoluit animo.* Ceterum tam lautioris, quam inferioris fortis homines, tam diuites, quam pauperes, quique pro modulo suo, *comissari* soliti sunt. Apud Graecos tamen et Romanos, maxime *iuuenibus* in more erat *comissari*. Vnde CICERO, *lib. I ad Attic. epist. XVI*: *Nostri isti comissatores coniurationis, barbatuli iuuenes, illum (Pompeium) in sermonibus Cn. Ciceronem appellant.* PLINIVS, *lib. XXI Hist. nat. cap. III*: *Athenis iuuenes comissabundi ante meridiem conuentus sapientum frequentabant.* HESIODVS, in *Scuto Herculis*, u. 281: *ἐνθ' ἐν δ' αὐθ' ἐτέρωθεν νέοι κώμαζον ὑπ' ἀυλῆ* i. e. *Inde rursus ex alia parte iuuenes comissabantur ad fistulam.* Sed et *senibus* gratum fuisse κώμον, indicat ANACREON, *Ode VI* modo excitata. Quid dicam de *uiris* luxui comissantium deditis, quorum exempla abunde constant? Apud Romanos quidem mulieres honestae identidem ad conuiuia admittebantur; quod docet CORNEL. NEPOS, in *praefat.* ubi ait: *Quem Romanorum pudet uxorem ducere in conuiuium?* Huic rei exemplo fit locus apud CICERONEM *lib. V, ad Attic. epist. I*: *Sed prandimus in Arcano, nosti hunc fundum. Quo ut uenimus, humanissime Quinctus: Pomponia, inquit, tu inuita mulieres; ego uiros acciuiero. At illa, audientibus nobis: ego sum, inquit, hic hospita. — Discubuimus omnes, praeter illam; cui tamen Quinctus de mensa misit.* Sic et apud TACITVM, *lib. XI Annal. cap. 2*, Claudius Caesar dicitur epulantem apud se maritum Poppaeae, Scipionem, percunctatus esse, *cur sine uxore discubisset?* Vnde cognoscas, uxores apud Romanos uulgo adhiberi solitas ad conuiuia. Innuptas tamen cum primis uirgines iidem Romani a conuiuiis amouebant; quod haec VARRONIS uerba, apud NONIVM MARCELLVM, *cap. III, n. 41*, declarant: *Virgo de conuiuiis abdicatur ideo, quod maiores nostri uirginis acerbae aures Veneris uocabulis imbui noluerunt.* Contra uero, teste eodem NEPOTE, in *Graecia* *uxor non in conuiuium adhibebatur, nisi propinquorum.* Quanquam CASAVBONVS, ad *libr. VIII ATHENAEI, cap. 9*, obseruarit, in promptu esse

esse scriptorum Graecorum testimonia, quae contrarium fa-
 pissime factum arguant. CICERO tamen, *libro I in Verrem, cap.*
26, commemorat etiam conuiuium Lampfaci habitum, cui
 interfuerit Verres, quodque prope a comissatione abfuisse ui-
 detur. *Discumbitur, inquit: fit sermo inter eos, et inuitatio, ut*
Graeco more biberetur. hortatus hospes: poscunt maioribus pocu-
lis, celebratur omnium sermone laetitiaque conuiuium. Posteaquam
fatis calere res Rubrio uisa est: Quaeso, inquit, Philodame, cur ad
nos filiam tuam non intro uocari iubes? — Tum ille, ut aliquid re-
sponderet, negauit, moris esse Graecorum, ut in conuiuiuo uiro-
rum accumberent mulieres. Sic et VIRRVIVS, *lib. VI, cap. X: Grae-*
ci ἀνδρῶνας appellanz oecos, ubi conuiuia uirilia solent esse, quod eo
mulieres non accedant. Vtcunque est, id tamen uerisimilli-
 mum puto, graues matronas utrobique, apud Graecos pari-
 ter atque Romanos, se abstinuisse a *comissatione* proprie di-
 cta. De Graecis, pertinent huc uerba ISAEI, in oratione II, qua
 de Pyrrhi cuiusdam hereditate contenditur: *Καί τοι εἰδήπυγε ἐπὶ*
γαμετὰς γυναῖκας εἰδὲς ἀνκωμάζειν τολμήσειεν, εἰδὲ αἱ γαμεταὶ γυ-
ναῖκες ἔρχονται μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὰ δεῖπνα, οὐδὲ συνδειπνεῖν
ἀξιῶσι μετὰ τῶν ἀλλοτρίων, καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἐπιτυχόντων. i. e.
 Et uero non sane quisquam ad nuptas mulieres *comissatum* ire au-
 deat; neque nuptae mulieres eunt cum uiris ad conuiuia: ne-
 que aequum censent, conuiuari cum alienis, praesertim cum qui-
 buslibet. Inueniuntur tamen alibi magnae fortunae feminae,
 quae *comissando* famam suam commacularunt. Sic PLVTARCHVS,
 in uita M. Antonii, pag. 927, eleganter describit, quemadmo-
 dum Cleopatra, Regina Aegyptiorum, quasi ornatu et comi-
 tatu Veneris usa, profecta sit in Ciliciam *comissatum* ad Anto-
 nium, uelut ad Bacchum; cuius rei narrationem ita ibidem
 concludit PLVTARCHVS: *καὶ τις λόγος ἐχώρει διὰ πάντων, ὡς ἡ*
Ἄφροδίτη κωμάζοι παρὰ τὸν Διόνυσον ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἀσίας. i. e. in-
 terprete DACIERIO, in notis ad Horat. lib. III, od. 4: *De tout*
côté il se repandoit un bruit, que c'étoit Venus, qui venoit en
masque chez Bacchus, pour le bien de l'Asie. h. e. Ex omni parte
 illius

illius regionis manavit rumor, Venerem (personatam) ad salutem Asiae uenisse ad Bacchum comissatum. Nos fortasse diceremus: *Es breitete sich ein Gerüchte aus, dass die Venus zum Baccho sey auff die Courtoisie gekommen.* Foediores adhuc comissationes narrantur Iuliae, filiae Augusti, quarum meminit SENECA, lib. VI de Beneficiis, cap. 32: *Diuus Augustus filiam intra pudicitiae maledictum impudicam relegauit, et flagitia principalis domus in publicum emisit: admissos gregatim adulteros, pererratam NOCTURNIS COMISSIONIBVS ciuitatem, forum ipsum, ac rostra, ex quibus Pater legem de adulteris tulerat, filiae in supra placuisse, quotidianum ad Marsyam concursum.* Alias statuam Marsyae, qui dicitur fuisse minister Liberi Patris, in foro positam, uictores, item et qui causas tenuissent, coronare solebant: at Iuliam aliasque meretrices, libidinum coronas, ad pugnarum Venerarum numeros, isti statuae imposuisse, innuit PLINIUS, lib. XXI *Hist. nat. cap. 3; et LIPSIVS, lib. III de antiq. Lect. pag. 120.* Ceterum, de cantatricibus, psaltriis et saltatricibus, aliisque puellis, quae comissionibus interesse solitae sunt, passim constat, neque nulla harum exempla in his schedis occurrunt.

Quid generatim dicatur COMISSIONIBUS. VIII. Difficile foret, omnes comissantium ritus speciatim definire. Generatim comissatio dicebatur *symposium, siue conuiuium nocturnum.* LAMBERTVS BOS, in *exercitationibus philologicis, pag. 118,* ita expressius describit: *Est conuiuium lasciuum, et immoderatum, in quo ioci impudici, cantilenae foedae, et saltationes ab honestate remotae, obtinebant, ita ut noctu ebrii, coronis redimiti, cum facibus, armis, musicisque instrumentis, ad amicarum amicorumque fores saltandi cantandique gratia concurrerent, procaciterque lasciuirent, et non nunquam fores effringerent, in aedesque irrumperent.* Pro diuersa uero sorte et conditione, itemque libidine personarum comissantium, diuersa etiam uoluptatis ludusque genera in iis obserues. Sic legimus, quasdam comissionibus prodigioso luxu sumtuque esse institutas; quales fuere prodigiosi M. Apicii, illius altissimi, ut Plinio uocatur, *nepotum omnium sumtus.* Gurgitis, quarum mentionem fecit SENECA, in *libro de consolat.*

ad Helviam, cap. x. Apicius, inquit, nostra memoria vixit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philosophi, uelut corruptores iuuentutis, abire iussi sunt, scientiam popinae professus, disciplina sua saeculum infecit. Cum sestertium millies in culinam congefisset, cum tot congiaria Principum, et ingens Capitolii uectigal, singulis COMISSATIONIBVS exorbuiisset, aere alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus inspexit, superfuturum sibi sestertium centies computauit, et, uelut in ultima fame uicturus, si sestertio centies uixisset, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria est, cui sestertium centies egestas fuit! Quid uero non pretiosum et luxuriosum de his Apicianis commissationibus cogitari potest? Sed erant etiam, De pau-
ut fieri solet, cum mediocris, tum paupertinae fortis comis-
sationes, in quibus nihilominus communia commissantium ui-
tia animaduertas. Sic PLAVTVS, in *Sticho*, Act. V Sc. II, usque
ad VII, inducit homines seruulos, ex indulgentia herorum suo-
rum, more Atheniensium, commissantes, i. e. ad coenam sym-
bolis collatis condicentes, lauantes, potantes, amantes, at-
que saltantes, Vbi quidem unus ex seruis, Sagarinus: *Quis-
quis praetereat, commissatum uolo uocari.* Stichus uero: *Nosmet
inter nos ministremus. Hoc conuiuium est pro opibus nostris satis
commodule, nucibus, fabulis, ficulis, olea in tryblio, lupilli com-
minuto crustulo. Sat est. — Quibus diuitiae domi sunt, scaphio,
et cantharis, batiolis, bibunt; at nos nostro Samiolo poterio tamen
uiuimus.* Interim et tunc unus *strategus*, siue *symposiarchus*
constitutus est huic commissationi, et more Graeco ad nume-
rum cyathorum bibitum est, atque alter alteri propinauit,
concinentes: *Bene uos! Bene nos! Bene te, bene me, bene no-
stram Stephanium!* Affuit et *tibicen*, qui daret modum, et le-
pidas cantationes inciperet. Euocata etiam *amica* est, quae
accumberet, saltaret, lasciuiet. Quam tandem commissatio-
nem his uerbis finierunt: *Intro hinc abeamus; nunc iam salta-
rum satis pro uino est. Vos spectatores, plaudite, atque ite ad uos
commissatum!* Lautioris uero commissationis exemplum suggerit
PETRONIVS, cap. LXV; quem uide. Ita uero, si haec omnia
colli-

De pau-
pertinis
comissa-
tionibus.

Lautioris
commissa-
tionis ex-
emplum.

colligamus, facile intelligimus, omnibus comissionibus quasi propria fuisse uitia, *ebrietatem, lasciuiam*, aut aliquando *ri-xas turbasque*: de quibus nunc sigillatim agam.

De ebri-
etate co-
missanti-
um.

X. EBRIETAS quidem ita plerumque propria fuit comissioni, ut istae uoces *κῶμος* et *μέθη*, non solum saepius coniungantur, sed etiam, annotante SVIDA, *κῶμος* aliquando pro *μέθη* ponatur. Sigillatim autem obseruo, eos potissimum *κωμαστὰς*, et Latine *comissatores*, appellari consueuisse, qui iam bene poti, aut aliorum conuiuiorum computationumque pertaesi, maioris quaerendae hilaritatis et explendae libidinis causa, comissatum ad alia uenerunt conuiuia. Sic apud PLAVTVM, in *Mostellaria, Act. I Sc. III*, Callidamates cum Delphio, amica sua, incedens, et bene madens: *Illic, inquit, ubi fui, inde effugi foras. Ita me ibi male conuiuii sermonisque taesum est; nunc comissatum ibo ad Philolachetem, ubi nos hilari ingenio et lepide accipiet.* Et Philolaches quidem bene accepit hominem iam ebrium, iussitque accubare, et dari a Delphio cito cantharum circum; quanquam Callidamates interea prae ebrietate aliquandiu ibi dormitarit. PETRONIVS etiam, ubi Trimalchionis lautiozem coenam descripserat, tandem, *cap. LXV*, narrat, inter haec lictorem triclinii ualuas percussisse, amictumque ueste alba, cum ingenti frequentia *comissatorum* intrasse, Habinnam nempe, Seuirum illius coloniae, qui ex Scissae coena iam ebrius uenerat. *Ille autem, inquit, iam ebrius, uxoris suae humeris imposuerat manus, oneratusque aliquot coronis, et unguento per frontem in oculos fluente, praetorio loco se posuit, continuoque uinum et caldam poposcit. Delectatus hac Trimalchio hilaritate, et ipse capaciorem poposcit scyphum. &c.* Talem ebrii comissatoris imaginem repraesentauit etiam Alcibiades, apud PLATONEM, in *Symposio, pag. 212 edit. Serr.* Ibi enim narrat PLATO, cum conuiuati essent Apollodorus, Glauco, Aristodemus, Socrates, Phaedrus, aliique uiri sapientes, fuisse extra aedes auditam uocem *κωμαστῶν*, *comissantium*, ac demum Alcibiadem iam ualde ebrium accessisse. Ait enim, *ἐξαίφνης ἴην αὐλειον θύραν*

tas puellas euntium, et cantationibus saltationibusque libidinantium. *comissantes non puduit identidem κωμάζειν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν, καὶ ἐπὶ θύρας τῆς δαίνας.* Si enim, quod TERENTIUS ait, sine Cerere et Baccho friget Venus; facile fieri potuit, ut eadem a Cerere et Baccho, h. e. ab epulis et comotatione magis incallescet, nulla tandem pudoris et uerecundiae ratione habita. Sic PLVTARCHVS, in ἐρωτικῶ, pag. 753, de comissatore, amorem professo: Τίς οὖν ὁ κωμάων ἐστὶ, κωμάζειν ἐπὶ θύρας; ἄδειν τὸ παρακλαυσίθυρον; ἀναδεῖν τὰ εἰκόνια; παγκρατιάζειν πρὸς τὰς ἀντερασάς; i. e. Quid uero prohibet, quin comissatum ipse eat ad fores (amatae puellae;) cantet carmen, (quod a fletu ad ianuam uocatur paraklausithyrum;) imagunculas fertis ornet; et omni conatu cum riuualibus decertet? Inde DONATVS, iam supra excitatus ad TERENTII Adelpb. V, II, 8, annotauit, comissatoris esse, superuenire ad scortum, et uociferari aliquid in iocularem strepitum. GELIVS, lib. III, cap. 14, ex Atei Capitonis libro nono coniectaneorum affert exemplum A. Hostilii Mancini, aedilis curulis, qui ex alio conuiuio uenit, tanquam comissator, ad aedes famosae meretricis, non, credo, tam animo ulterius potandi, quam lasciuiendi, et libidinis explendae; quamuis a meretrice lapidibus fuerit depulsus. Is, inquit, Mancinus Mamiliae meretrici diem ad populum dixit, quod de tabulato eius lapide ictus esset, uulnusque ex eo lapide ostendebat. Mamilia ad tribunos plebis prouocauit; apud eos dixit, COMISSATOREM, Mancinum, ad aedes suas uenisse; eum sibi fas recipere non fuisse aede sua; sed, cum ui irrumperet, lapidibus depulsum. Tribuni decreuerunt, aedilem ex eo loco iure deiecitum, quo eum uenire cum coronario non decuisset. Atque ita, secundum Scholiasten Theocriti, ad III Idyll. τὸ κωμάζειν λέγεται ἐπὶ κατὰ νύκτα εἰς τὰς ἐρωμένας ἀπερχμένων. ὡς Ἀριστοφάνης ἐν πλάτῳ ἔοικε δ' ἐπὶ κῶμον βαδίζειν. Κωμάσδω, ἀπέρχομαι πρὸς τὴν Ἀμαρυλλίδα, ἀποπειρασόμενος αὐτὴν δ' ᾠδῶν καὶ λόγων τῶν ἐπὶ τῷτο συντεινόντων. i. e. Κωμάζειν, siue comissari, dicitur de iis, qui noctu ad amatas puellas abeunt. Sicut Aristophanes in Pluto: Videtur comissatum ire. Κωμάσδω. (apud Theocritum, Aeolice pro κωμάζω,) i. e. eo ad Amaryl-
ylli.

ryllidem, sollicitaturus illam cantionibus et sermonibus ad id instigantibus. Quod uero attinet ad locum ARISTOPHANIS, ex eius *Pluto*, u. 1041, excitatum, integer is est: εἶκε δ' ἐπὶ κῶμον βαδίζειν. ΧΡ. φαίνεται. σέφανέν γε τοι καὶ δᾶδ' ἔχων πορεύεται. i. e. *Mihi uidetur iturus comissatum.* CHR. *Apparet: nam coronam gestat, et facem.* Vnde liquet, comissatum euntes etiam coronas gestasse, et faces. Vt chartae uero parcam, parcius nunc quoque de saltationibus et cantionibus amatoriis, et libidinem magis excitantibus, quibus usi sunt comissantes, dicam. Ipse CICERO, *Philipp. v, cap. 6*, comissatores cum saltatoribus citharistisque coniungit. Saltatores, inquit, citharistas, totum denique comissationis Antonianae chorum in tertiam decuriam iudicum scitote esse coniectum. PETRONIVS, *cap. xxiii*: *Refectum est conuiuium, et rursus Quartilla ad bibendum reuocauit. Adiuuit hilaritatem COMISSANTIS cymbalistris.* Intrat cinaedus, homo omnium insulsissimus, et plane illa domo dignus, qui, ut infractis manibus congemuit, carmina effudit. GELLIVS, *lib. xviii, cap. 9*: *Venerat ad eandem coenam Antonius Iulianus, rhetor. — — Is, ubi eduliis, (i. e. primae mensae) finis, et poculis mox ac sermonibus (i. e. comissationi,) tempus fuit, desiderauit exhiberi, quos habere eum adulescentem sciebat, scientissimos utriusque sexus, qui canerent uoce, et qui psallerent, ac postea, quam introducti pueri puellaeque sunt, iucundum in modum ἀνακρέοντια pleraque, et Sapphica: et poetarum quoque recentium ἐλεγεία quaedam erotica, et uenusta, accinerunt.* Huc adeo pleraeque Odae Anacreontis pertinent; e quibus uel unicam sextam, quae, uiris eruditae recte censentibus, inscribitur κῶμος, i. e. *cantio comissantium*, et cuius posteriores uersus supra produxi, iam integram huc referam:

Στεφάνης μὲν προτάφοισι,
Ἐοδίνης συναρμόσαντες
Μεθύομεν ἀβρά γελῶντες.
Ἰπὸ βαρβίτῳ δὲ κέρη,

*Coronas quidem temporibus
Roseas simul aptantes
Inebriamur, suauiter ridentes.
Ad barbiton uero puella*

κατακίσσοισι βρύοντες
 Πλοκάμοις Φέρσα θυρσας,
 κλιδανόσφυρος χορεύει,
 Ἄβροχαίτης δ' ἄμα κῆρος
 Στομάτων ἀδὺ πνεόνῳι,
 Κατὰ πηκτίδων αἰθύρων,
 Προχέει λίγισαν ὀμφάν.
 Ὁ δ' ἔρωσ ὁ χρυσοχαίτης
 Μετὰ τῆ καλῆ Λυαῖα,
 Καὶ τῆς καλῆς Κυθήρης
 Τὸν ἐπήρατον γεραοῖς
 Κῶμον μέτεσι χοήρων.

*Hederaceis plenos
 Comis ferens thyrsos,
 Delicatulis malleolis saltat.
 Mollique caesarie simul puer,
 Ore suaviter spirante,
 Ad panduram ludit,
 Fundens elegantem uocem.
 Ipse demum Amor auricomus,
 Una cum pulchro Lyaeo,
 Una cum pulchra Venere,
 Pergratam senibus
 Comissationem ingreditur lactus.*

Hinc adeo usu uenit, ut, notante HESYCHIO, κῶμοι apud Graecos aliquando etiam ἀσελγῆ καὶ πορνικὰ ἄσματα, itemque συμποσίας ᾄδας, adhaec εἶδος ὀρχήσεως, designent. ZONARAS, ad Canon. III Concilii Constantinopol. in templo Sanctorum Apostolorum habiti, apud Beueregium, T. I Synod. pag. 338: κωμάζειν ἐστὶ τὸ μετὰ ἀυλῶν καὶ κιθάρης καὶ ᾠδῶν τὸν οἶνον πίνειν. h. e. κωμάζειν est, uinum, adhibito tibiae ac citharae sono et cantibus, bibere. Ex his uero, similibusque ueterum testimoniis, cognoscimus, quam uere κῶμον, siue *comissationem*, descriperit SVIDAS: κῶμός ἐστι μεθύσις χορὸς ἐγχερονίζοντος τῆ ᾠδῆς ἐριθίζων τὴν ἡδυπάθειαν, καὶ θέατρον ἄρχημον ποιῶν τὸ συμπόσιον, κυμβάλοις τισὶ καὶ ὀργάνοις καταθέλων τὰς δαιτυμόνας. h. e. *Comessatio est chorus ebrius, uino morante, (et non per uomitum reiecto,) uoluptatis amorem irritans, et conuiuium indecorum spectaculum reddens, ac cymbalis quibusdam, aliisque instrumentis musicis, demulcens conuiuas.*

*De rixis,
 et conui-
 ciis, tur-
 bisque
 comissan-
 tium.*

XII. Sed et rixantium, et inter se contententium, tumultuantiumque comissatorum prostant exempla. Quanta enim ebrietas alios hilaritate, tanta alios iracundia, perfundit, ita ut alii ebrii risu soluantur incondito; alii inconsolabili moerore plorent; alii audaciores et proteruiores facti temere aliquando in conuicia, mutuamque ruant perniciem. Hinc

EVRIPIDES: πλήγας ὁ κῶμος λοίθορον θ' ἕβριν φέρει. i. e. *Plagas*
comissatio iniuriamque contumeliosam excitat. Scilicet tales
 comissatores aliquando non contenti apud aliquem coenasse
 et potasse, nocte identidem turmatim per vias publicas ua-
 gabantur; inde STYCKIVS, in *Antiquitatibus conuiualibus*, lib. I,
 cap. 10, ad uerbum κωμάζειν explicandum applicat hoc Ger-
 manorum, *Gassatum geben*. Immo, quod noctu aliquando
 comissantes, idque armati, foribus effractis, in aedes ami-
 carum irruerint, intelligimus ex HELIODORO, lib. III, pag.
 192: Ἐπειδὴ μέσαι νύκτες ὑπὸ τὴν πόλιν ἐβάπτιζον, ἑνοπλος κῶ-
 μος τὴν οἴκησιν τῆς χαρικλείας κατελάμβανεν. οἱ δὲ μέγα τι καὶ
 αἰθρόον ἐμβροήσαντες καὶ δούρω τῶν ἀσπίδων τὴν κατὰ μικρὸν αἰδομένους
 ἐμβροτήσαντες, ὑπὸ λαμπάσιν εἰσῆλαιτο εἰς τὸ δωματίον, καὶ τὴν
 χαρικλείαν ἀναρπάττειν. h. e. *Cum mediae noctes somno urbem*
mergerent, globus comissantium armatus aedes Charicliae occu-
pabat. Qui subito ingenti clamore edito, et sonitu scutorum iis,
qui paullulum sentiebant, perterrefactis, cum facibus accen-
sis irruerunt in domunculam, Charicliamque rapiunt. Sic CICERO,
 lib. III in *Verrem*, cap. XI, ubi Verris comissiones comme-
 morat: *Erant, inquit, Verris conuiuia cum maximo clamore at-*
que conuicio, non nunquam etiam res ad manus atque ad pugnam
ueniebat. Iste enim praetor seuerus ac diligens, qui populi Ro-
mani legibus nunquam paruisset, illis diligenter legibus, quae in
poculis ponebantur, obtemperabat. Itaque erant exitus eius-
modi, ut alius inter manus e conuiuio, tanquam praelio, aufer-
retur; alius tanquam occisus relinqueretur; plerique ut fusi sine
mente ac sine ullo sensu iacerent; quiuis ut, cum adspexisset, non
se praetoris conuiuium, sed ut Cannensem pugnam nequitiae, uide-
re arbitraretur. Ex eius modi pugnis et litibus comissantium,
 docente POLLUCE, lib. III, cap. 4, certa species ὄρχησιως, siue
 saltationis, nomen nacta est, ut ὄρχησις κωμαστικὴ appellaretur,
 μάχην καὶ πλήγας ἔχουσα. Sed et PLVTARCHVS, in *Eroticis*,
 pag. 772, refert, Melissi filium, Actaeonem, formae ue-
 nustate et pudicitia omnes suos aequales superasse, amatum-
 que

que esse a plurimis, maxime ab Archia: hunc, cum Actaeoni non persuadere potuisset, ut sibi se daret, ut rapere puerum aggressum, atque sodalium et seruorum turba stipatum, ἐπιχωμάσαι ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῆς Μελίσσης, *comissatum uenisse in Melissi domum*; reluctantibus autem patre et amicis, ac uicinis quoque accurrentibus, et eripere puerum nitentibus, Actaeonem, dum utraque pars ad eum se traxerit, interiisse, et maiora inde mala accidisse. Recte ergo huc pertinet illud PROVERBIOR. cap. XX, I: Ἀκόλασον ὄινος καὶ ἕβριστικὸν μέθη. h. e. *Luxuriosa res uinum, et tumultuosa ebrietas*. Et cap. XXIII, 29: *cui uae! cui rixae? cui foueae? Cui sine caussa uulnera? Cui suffossio oculorum? Nonne bis, qui commorantur in uino, et student calicibus epotandis?*

An, et quomodo comissiones distinguantur a conuiuibus et comotationibus?

XIII. Superest quaestio breuiter excutienda, an et quodnam discrimen intercesserit, inter κῶμον, siue *comissionem*, et inter *conuiuium*, atque *comotationem*? Ista enim nomina non raro inter se permisceri, saepius tamen distingui, obseruamus. Distinguit CICERO, pro M. Coelio, cap. XV: *Accusatores quidem libidines, amores, adulteria, actas, (i. e. comotationes in actis, siue littoribus, celebratas,) conuiuia, comissiones, cantus, symphonias, nauigia, iactant*. Distinguit LIVIUS, lib. XXX, cap. 7: *Huius rei ignarus Demetrius: quia comissatum, inquit, (e conuiuio) ad fratrem imus, et iram eius, si qua ex certamine residet, simplicitate et hilaritate nostra lenimus? Perseus ianuam obserari iubet, et ex parte superiore acedium, uersisque in uiam fenestris, comissatores tanquam ad caedem suam uenientes, aditu ianuae arcet. Demetrius, per uinum, quod excluderetur, paullisper uociferatus, in conuiuium redit. Et cap. 9, Perseus ad Demetrium, fratrem: Conuiuiam me tibi committere ausus uon sum? comissatorem te cum armatis uenientem recipiam?* Distinguit etiam TERTULLIANVS, de poenitentia, pag. 560: *Nullis conuiuibus celebres, nullis comissionibus congrues*. Supersedeo alia huius generis loca congerere. Verum sic puto, *comissionem* quidem *comotationem* que

que *intempestiuam*, et cum luxuria coniunctam, etiam esse conuiuium; at *conuiuii* nomen omnino latius patere, nec semper in uitio poni: cum etiam moderata et honesta fuerint *conuiuia*, nec *coenae* semper cum *comissationibus* immoderatis et lasciuis computationibus, immo aliquando ne cum *mensis* quidem *secundis*, coniunctae. Sic ipse CICERO, *lib. VIII ad famil. epist. XXIII*, commendat *conuiuia*, neque ea in uniuersum ad uoluptatem refert; sed ad *communitatem uitae* atque *uictus*, *remissionemque animorum*; quae maxime sermone efficiatur *familiari*, qui sit in conuiujs *dulcissimus*: ut sapientius *Romani*, quam *Graeci*, hi *συμπόσια*, aut *σύνδειπνα*, i. e. *computationes* et *concoenationes*; *Romani conuiuia*, uocant, quod tum maxime simul uiuatur. Conf. idem CICERO, *de senectute, cap. XIII, et XIII*. Sic PLVTARCHVS, *lib. V Sympos. in praef. pag. 672*, tradit, in conuiujs urbanos atque bellos homines statim a coena ad colloquium, uelut ad secundas mensas, se conferre. Etiam Domitianum, Imperatorem, frequenter conuiuatum esse sine *comissatione*, narrat SVETONIUS, in *uita eius, cap. XXI*: *Lauabat, inquit, de die, prandebatque ad satietatem; ut non temere super coenam, praeter Matianum malum, et modicam in ampulla potiunculam, sumeret. CONVIVABATUR frequenter, ac large; sed paene raptim, certe non ultra solis occasum, nec ut postea COMISSARETUR*. Si quando igitur *comissationes* etiam ad *conuiuia* et *symposia* referuntur, nomina haec laxius sumuntur, ut etiam nocturna illa et immoderata, atque lasciuia, conuiuia denotentur. Sic THEODORETUS, *Cyri Syriae opidi Episcopus, in Graecarum affectionum curatione, comissationes* refert ad *conuiuia*: *κωμάζειν τινὲς εἰώθασιν ἐν συμποσίοις, καὶ ἀγροῖς ἀσμασι καταμολύνει τὴν γλῶτταν*. h. e. *Solent non nulli in conuiujs comissari, et linguam turpibus cantilenis polluere*. Atque ante hunc CLEMENS ALEXANDRINUS, qui a fine saeculi secundi floruit, *lib. II Paedag. cap. 4*: *Ἀβέσῳ δὲ ἡμῶν τῆς λογικῆς εὐωχίας ὁ κῶμος. — Ὅ μὲν γὰρ ἔστι μεθυσικὸς αὐλὸς, ἄλλυς ἐρωτικῆς σχεδίας, τῆς ἀδημονίας ὁ κῶμος*. i. e. *A conuiuio ratio-*

uali absit commissatio. — Est enim haec commissatio tibia inebrians: navis tumultuarie constructa impotentiae. Non pauci auctores conuiuas ita separant a commissatoribus, tanquam conuiuae ad conuiuium coenamque sint uocati, commissatores uero post coenam uenerint. Quemadmodum uero uulgaris computatio gradu differat a commissatione, indicat EPICHRMVS, apud ATHENAEVM, lib. II, pag. 36, eleganti hac gradatione: Ἐκ μὲν θυσίας, θοίνης, ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο χάρις ὡς γε μοι. ἐκ δὲ πόσιος κῶμος, ἐκ κῶμος δὲ ἐγένετο θυαμία, ἐκ δὲ θυαμίας δίκη, ἐκ δὲ δίκης καταδίκη, ἐκ δὲ καταδίκης πίδαυ τε καὶ ζήμια καὶ σφάντελος. i. e. E sacrificio existit epulum, ex epulo computatio, quod festiuium meo iudicio fuit; e computatione commissatio; e commissatione animi impotentia; ex animi impotentia lis apud iudices; ex lite condemnatio; e condemnatione compedes, multa, sideratio. Huc etiam faciunt Graeci uersus Eubuli, antiqui poetae, apud eundem ATHENAEVM, loco citato; in quibus uersibus, quos nunc Latine duntaxat apponam, Bacchus ita loqui fingitur: Tria ego pocula tantum misceo illis, qui sapiunt: unum bonae ualitudinis, quod omnium primum bibunt; deinde alterum Amoris et uoluptatis; soporis tertium; quo epoto, ii, quos sapientes dicimus, sese domum recipiunt: post, si quartum additur, non est id amplius nostrum, sed proteruiae; quintum clamoris, siue uociferationis; sextum commissationis; septimum suggillationis sub oculis ex rixantium conflictu; octauum apparitoris; nonum iracundiae; decimum furoris, quo prosteruntur, qui bibunt.

CAPVT II

IN QVO ILLUSTRATUR LOCVS N. F.

EX I EPIST. PETRI CAP. III, 3 :

*Locus
PETRI-
NVS pro-
ponitur
illustran-
dus.*

I Am sequitur, ut quendam huius tractationis usum in illustrandis diuiniioribus literis ostendam. Nimirum tria Noui Foederis loca extant, in quibus uocabulum, κῶμος, i. e. *commissationes*, occurrit; nempe ad ROM. XIII, 13; ad

GA-

GALAT. V, 21; ET I PETRI III, 3: e quibus nunc potissimum feligo locum PETRINVM, modo designatum:

Ἀρετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρεληλυθὸς χρόνος τῆ βίης, τὸ θέλημα τῶν ἔθνῶν κατεργάσασθαι, πεπορευμένους ἐν ἀσελείαις, ἐπιθυμίαις, οἴνοφλυγίαις, κῶμοις, πότοις, καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις.

EX INTERPRETATIONE DESID. ERASMI:

Sat enim est nobis, quod anteacto uitae tempore voluntatem gentium patrauerimus, cum ambularemus in lasciuiss, concupiscentiis, uinolentiis, COMISSATIONIBVS, et nefariis simulacrorum cultibus.

Nolo repetere omnia, et pluribus explicare, quae de aliis huius loci uerbis, in *Curis philologicis et criticis* iam succincte annotauit IO. CHRISTOPHORVS VVOLFIVS, de re sacra et literaria optime meritus. Bene obseruarat uir beatus, in his diuini PETRI uerbis recte retineri has uoces, ἡμῖν, et τῆ βίης, etsi ex quibusdam codicibus exciderint; nec opus esse, ut cum HALLETO, Anglo, pro ἡμῖν legatur ὑμῖν, licet hoc pronomen secundae personae alii quidam codices exhibeant, Syrusque interpres exprimat: cum uulgata lectio satis apte per κοίνωσιν exponi possit, quasi diuus Apostolus et ipse olim cum iis uixerit, qui ante lumen christianae religionis iisdem in rebus se accommodarint ad uoluntatem *ethnicorum*. Ostendit praeterea, loquendi formulam, πορεύεσθαι ἐν ἀσελείαις, pro *uiuere lasciuie*, non ex Hebraismis esse arcessendam, sed Graecis etiam apud ipsum Platonem familiarem; adhaec, nec ad soloecismum referendum esse, quod participium πεπορευμένους non respondeat casui tertio pronominis ἡμῖν, cum ita et alii Graeci ament loqui, ut accusatiuus sequatur infinitiuum. Illud uero nunc praecipue considerandum esse censeo, quod diuus PETRVS satis causae habuerit, quare κῶμος, siue *comissationes*, retulerit inter crassiora peccata et uicia hominum, quae quidem uoluntati paganorum, christianae religionis expertium, minime autem sanctissimae uoluntati ueri DEI, conueniant; siue expendamus, *comissantes* ad comis-

fationes suas Bacchum, Venerem, Cupidinem, aliaque commentitiorum deorum numina, inuocasse, eorumque honori libasse, et laudes cantasse; siue animaduertamus, eiusmodi comissationes, uel cum ebrietate, uel cum omnis generis lasciuia et libidine, coniunctas fuisse, uel aliquando etiam in meras lites, conuicia, et caedes, exiisse. Haec enim omnia plurimis istis Graecorum Romanorumque comissationibus communia fuisse, superiore capite copiosius demonstraui. Luculenter adeo exposuit AMBROSIVS, Mediolanensis Episcopus, qui quarto post CHRISTVM natum saeculo floruit, aut quisquis alius Pater istius aevi commentarios in omnes PAULI epistolas conscripsit, quid adhuc suo tempore per *κώμης* intellexerit; cum in *comment. ad Rom. XIII, 13*, haec annotarit: *COMISSATIONES sunt luxuriosa conuiuia, quae aut collatione omnium celebrantur, aut uicibus solent a contubernalibus exhiberi, ut neminem illic pudeat aliquid inhoneste dicere, aut facere: quia unusquisque praesumit, quod suum conuiuium sit. Solent enim in aliena mensa pudore coerceri; sed hic ad hoc conuenitur, ut foeda illic congeratur copia uini, ut incitetur libidinis diuersa uoluptas. Idcirco euitanda praecipit Apostolus huiusmodi conuiuia.* Quis uero non intelligit, ante omnia diuinum illum deorum fictorum cultum et libationem inter pocula, de qua *Sect. v, Cap. I*, dixi, non potuisse non Christianis execrabilem esse? Vnde obseruamus, uideri quidem licuisse aliquando interesse conuiuio paganorum, moderatis nempe et honestis; *I CORINTH. X, 27*; nequiquam epulis in honorem deorum publice celebratis, et aliis priuatis comissationibus, in quibus, praeter alia detestanda peccata, locum habebat *ἀθέμιτος εἰδωλολατρεία*, cuius meminit PETRVS, et nefaria illa blasphemia, quam innuit EVSEBIVS CAESARIENSIS PAMPHILI, qui etiam sub saeculi quarti initium uixit, *lib. VII de mandato domini, pag. 118, T. I inter opera SIRMONDI.* Negant CHRISTVM, inquit, non solum hi, qui in persecutione negant; Siquidem nec, qui confitentur in persecutionibus, ipsi soli sunt, qui

qui confitentur. Sed descendamus ad negotia, et fugiamus irreligiositatem. — Quis autem et alius negabit CHRISTVM? Cum aliquis uocatus fuerit ad coenam gentilium, et perrexerit; (necdum enim hoc prohibitum est,) uinum autem uiderit a coenante in terram effundi et libari, et accenso blasphemia ab his, qui ea, quae sunt Domini, ingratis manducant, coeperint blasphemare in DEVM; ille autem, ut Herodes, propter discumbentes fuerit confusus, et tacuerit, non ponens ante oculos suos CHRISTVM, negat profecto, quem non respondens confitetur. Sed etiam aliae, ut dixi, non minus graues erant causae, ob quas commissationes nocturnae aduersarentur religioni Christianae: quia nempe, quod iam supra, cap. I, sect. X, XI, et XII, declaravi, eae plerumque cum temulentia, cum lasciuia, et cantilenis, saltationibusque amatoriiis, aliisque uoluptatum generibus, erant coniunctae. Neque dubito, quin diuus PAVLVS, I THESSAL. V, 6, 7, respexerit mores commissantium, cum dixerit: Omnes enim uos filii lucis estis, et filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, sicut et ceteri; sed uigilemus, et sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus. Hinc THEOPHYLACTVS, ad GALAT. V, 21; κῶμοι τὰ μεθύοντων μεθ' ὑβριῶν ἄσματα. i. e. κῶμοι, siue commissationes, sunt temulentorum ebriosorumque lasciuiae, et contumeliosae cantilinae. CLEMENS ALEXANDRINVS, lib. II Paedag. cap. II, pag. 154: Οἱ δὲ κακοδαίμονες, οἱ μακαριστὸν ἠγῶνται εἰς τὴν ἀκρασίαν τὴν περὶ τὰ συμπόσια. ὧν ἐστὶ τὸ ζῆν ἕδὲν ἄλλο, ἢ κῶμος, κραιπάλη, βαλανεία, ἀκρατος, ἀρίδες, ἀργία, πότος, i. e. Infelices et miseri sunt, qui intemperantiam, quae in computationibus uersatur, uitam beatam esse existimant: quorum uita quidem nihil est aliud, quam commissatio, crapula, balnea, temetum, matulae, otium, potus. Quare, referente AVRELIO VICTORE, in Epitom. cap. XXXVIII, 10, THEODOSIVS uinolentiam usque eo detestatus est, ut prohibuerit legemisteria lasciuia, psaltriasque, commissationibus adhiberi. Inde et multa piorum Patrum primae Ecclesiae reperiuntur loca,

ca, quibus execrati sunt *comissiones gentium*, et ab iis reuocaverunt christianos. Sed et in *Sacris canonibus* saepe tales *comissiones* iis interdictae sunt. u. g. in *Codice Canonum Ecclesiasticorum Dionysii exigui*, (in Voelli et Iustelli collect. T. I, pag. 108,) ex *Canonibus Concilii apud Laodicenam Phrygiae congregati*, tit. CLVII, decretum est, *Non congruere penitus christianis interesse comissionibus*. Item, pag. 155, ex *canonibus Synodi apud Carthaginem, sub Honorio et Theodosio, Impp. celebratae*, Tit. LX, de *paganorum conuiujs auferendis*: *Illud etiam petendum, ut, quae contra praecepta diuina, conuiuia multis in locis exercentur, quae ab errore gentili attracta sunt, — uetari talia iubeant: maxime cum etiam in natalibus martyrum per non nullas ciuitates, et in ipsis locis sacris talia committere non reformident. Quibus diebus etiam, quod pudoris est dicere, saltationes sceleratissimas per uicos, atque plateas, exercent; ut matronalis honor, et innumerabilium feminarum pudor, deuote uenientium ad sacratissimum diem, iniurijs lasciuientibus appetatur, ut etiam ipsius sanctae religionis pene fugiatur accessus. Cuiusmodi Constitutiones etiam adhuc inter CAROLI M. et LUDOVICI PII, Imperatorum, Capitularia obseruare licet. Quin et iam olim ipsi quoque prudentiores et honestiores pagani detestati sunt tales *comissiones*. Certe ipse CICERO Latina nomina *comissatoris* et *comissionis* semper in uitio ponit, grauissimisque alijs malis annumerat. u. g. *Orat. pro Murena, cap. VI*: *Nullum turpe conuiuium, non amor, non comissatio, non libido, non sumtus, ostenditur; et, cum ea non reperiantur, quae uoluptatis nomen habent, quaeque uitiosa sunt; in quo ipsam luxuriam reperire potes, in eo te umbram luxuriae reperiturum putas?* Idem, *Orat. II in Catil. cap. V*, de quibusdam perditis hominibus: *Quod si in uino et alea comissiones solum, et scorta, quaererent; essent illi quidem desperandi; sed tamen essent ferendi: hoc uero quis ferre possit, inertissimos homines fortissimis uiris insidiari; stultissimos prudentissimis; ebrios sobrijs; dormientes uigilantibus; qui mihi accubantes in conuiujs complexi mulieres impudicas, uino languidi, conferti cibo, redimitti fertis,*
*ungues-**

unguentis oblitū, debilitati stupris, eructant sermonibus suis caedem bonorum, atque urbis incendia. Idem, pro M. Coelio, cap. xv: Accusatores quidem libidines, amores, adulteria, actas (i. e. conuiuia in actis, siue litoribus, celebrata) conuiuia, comissiones, cantus, symphonias, iactant. Idem, Philipp. v, cap. vi: Saltatores, citharistas, totum denique comissionis Antonianae chorum in tertiam decuriam iudicum scitote esse coniectum. Adde SENECAM, epist. li: Illic uidere ebrios per litora errantes, et comissiones nauigantium, et symphoniarum cantibus perstrepenes lacus, et alia, quae uelut soluta legibus luxuria non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est?

II. Sicut autem diuus Apostolus PAVLVS, ad ROMAN. XIII. De aliis 13, et ad GALAT. v, 21; ita similiter diuus PETRVS hoc loco quibus- κώμας collocat inter alia uitia aequae crassa, quae repugnant uo- dam uoci- luntati diuinae, et quae partim cum comissione sunt con- bus loci iuncta, partim etiam extra eam sunt. Sic nominat ἀσελγείας. Petrini. ἀσελγεία. Quae uox late patet, et ad omnia se extendit, quae lasciuie, libidinosae, petulanterque, fiunt, et quibus abscondendis nulla satis atra nox est, uti Seneca loquitur, lib. i natur. Quaest. cap. xvi. Vide b. IO. OLEARIVM, in Exercitat. philolog. Graecum epistol. Dominical. Textum concernentibus, pag. 7. Etiam uir celeberr. IO. CONR. SCHVVARZ, in comment. Critic. et philol. linguae Graecae N. T. obseruauit, exemplisque probauit, ἀσελγείαν non solum notare lasciuiam et libidinem inhonestam in feminas, uti apud POLYBIVM lib. x, cap. 35; sed etiam omnem iniuriarum et petulantiae libidinem effrenam, indeque profecta facinora, uti apud eundem POLYBIVM, lib. v, cap. 8, et lib. viii, cap. 9, ubi sermo est de ueneficiis Philippi. De tali iniuriarum libidine hac uoce etiam usus est DEMOSTHENES, in initio orat. in Midiam de alapa: Τὴν μὲν ἀσελγείαν καὶ τὴν ἕβριν, ἢ πρὸς ἄπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, εἰδὲνα ἀγνοεῖν οἶομαι. i. e. Qua petulantia et contumelia semper in omnes utatur Midias, neminem ignorare puto. Ad quem locum LIBANIUS, scholiastes, tradit, quosdam dicere, Demosthenem hic nouum attulisse nomen,

et

et ἀσελγειαν hic accepisse pro ἀισχηργία, flagitio, et foeda
 actione. Tum pergit: Φαμέν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἀσελγῆς λέγεται
 ὁ μὴ μετέχων μήτε δικαιοσύνης, μήτε ἀρετῆς. Σέλγη γὰρ ἐστὶ μία πόλις
 τῆς παμφιλίας, ἐν ἣ πάντες δίκαιοι ἦσαν, καὶ ἀρετῆς ἀνάμεσοι.
 ἀσελγῆς οὖν ὁ μὴ μετέχων τῆς Σέλγης. i. e. *Afferimus autem nos quo-*
que, dici ἀσελγῆ eum, qui et iustitiae et omnis uirtutis sit expers.
Selge enim est quoddam Pamphiliae opidum, in quo omnes iusti fue-
runt, et uirtute referti. Ἀσελγῆς, igitur, qui Selges est expers.
 Non nulli, in uoce ἀσελγεία, non ᾱ σερητικόν, siue priuatiuum,
 sed ἐπιτατικόν, seu intensiuum, agnoscunt, opinantes, nomen
 hoc ab alio opido Pisidiae descendisse, cuius incolae luxus
 nomine fuerint infames, unde ἀσελγείς ualde luxuriosi et las-
 ciui dicantur. Priori tamen sententiae magis accedit CELLA-
 RIVS, in *Geogr. antiq. T. II, lib. III, cap. 4, et II.* Mihi uidetur
 Germanorum uerbum, *schwelgen*, i. e. *belluari*, (quod VVACH-
 TERVS, in Glossario dicit proprie esse, *absorbere*, a uoce Anglo-
 Sax. *Schuwalg*, et *suelgur*, baratrum,) cum uerbo ἀσελγαί-
 νειν quandam cognationem habere. Porro designat diuus PE-
 TRVS ἐπιθυμίας, nempe prauas prauarumque rerum cupiditates;
 uti MARCI III, 19; et II ad TIMOTH. III, 6. CLEMENS ALEX. *lib.*
I Paedag. cap. XIII, ait: τὴν μὴν ἐπιθυμίαν ἄρεξιν ἀπειθῆ λέγω. i. e.
Cupiditatem dico appetitionem, quae non paret rationi. Huiusmo-
 di autem cupiditatibus tanto magis indulgebant homines, qui
 extra CHRISTVM erant, cum nescirent, aut non cogitarent,
 ἐπιθυμίαν esse peccatum. Rom, VII, 7. Adhaec refert huc
 diuus Apostolus οἰνοφλυγίας, i. e. secundum uulgatam, *ui-*
uolentias, ab οἰνόφλυξ, *uinosus*, *uini auidus*, *uinum eructans*;
 ex οἶνος, et φλύω, uel φλύζω, *bullio*, siue, ut auctor *Etymo-*
logici Magni; φλύω, ὄρμην πρὸς τι ἔχω. OECVMENIVS exposuit
 τὰς ἐπὶ τῷ οἴνῳ ἀκρατεῖς ὀρμάς. Utitur hac uoce AELIANVS, *Var.*
Hist. lib. III, cap. 13: βυζαντίης δὲ δεινῶς οἰνόφλυγας ὄντας ἐνοικεῖν
 τοῖς καπηλείοις, ὁ λόγος ἔχει. -- Ὡς ἐν ταύτῳ τὰς βυζαντίης διπ-
 λῆν αἰτίαν φέρεσθαι, καὶ οἰνοφλυγίας, καὶ προσαγωγίας. i. e. *Byzan-*
tios ualde uino deditos fama fert, cauponas frequentare. Itaque
 et

ἐπιθυ-
μίας.

οἰνοφλυ-
γίας.

duplicem eodem facto sustinent culpam Byzantii, et temulentiae, et prostitutionis. PLVTARCHVS, qui alibi etiam uoce, *οἶνοφλυγία*, utitur; in libello *de garrulitate*, pag. 583, pro ea uideatur ponere *οἰνώσει*; et *οἰνώσεως* quidem ac *μέθης* hoc discrimen tradit, ut *οἰνώσει ἀνεσιν, μέθη δὲ, φλυαρίαν*, h. e. *uinositati leuitatem, ebrietatiq̄ uero futilitatem*, tribuat. Praeterea diuus PETRVS inter res uitiosissimas connumerat *πότης*, i. e. *compositio- τῶτοι* tiones; quae quidem etiam cum *κώμοις*, siue *comissationibus*, erant coniunctae; non minus tamen computationes intempestiuae etiam extra comissationes aduersabantur uoluntati diuinae, si quando inducerent ebrietatem, et tempus saepe *μωρολογίας* et *ἀιοχρολογίας*, *stultis et turpibus sermonibus*, perderent. Teste enim PLVTARCHO, *de garrulitate*, *Φιλόσοφοι τὴν μέθην λέγονται εἶναι λήρησιν πάροινον*. i. e. *Philosophi aiunt, uapuloquentiam in uino esse*, καὶ ἡ μωρολογία μέθην ποιεῖ τὴν οἰνώσει, *et stultiloquentia ex uinositate facit ebrietatem*. Interim idem PLVTARCHVS, *de puer. ed.* dum recenset peccata iuuenibus familiaria, coniungit itidem *πότης* cum *κώμοις*: *Τὰ δὲ τῶν ἤδη νεανισκευομένων αἰδικήματα πολλάκις ὑπερφυᾶ γίνεται, καὶ χέτλια, ἀμετρία γαστρός, κλοπαὶ πατρῶων χρημάτων, καὶ κύβοι, καὶ κῶμοι, καὶ πότοι, καὶ παρθενῶν ἔρωτες, καὶ γυναικῶν οἶνοφθέρια γαμετῶν* i. e. *At iam ex ephēbis egredientium peccata saepenumero ingentia sunt et atrociora: ingluuiēs uentris, furta pecuniae paternae, alea, comissationes, potationes, uirginum amores, nuptiarum adulteria*. B. GERHARDVS *οἶνοφλυγίας* de uitioso habitu et affectu; *πότης* uero de potandi actu, interpretatur. HVGGO GROTIVS, ut *πότης* magis distingueret a *uinolentiis*, illos exponit per *assidua conuiuia*, siue *συμπόσια*, quae, quamuis absit etiam ebrietas, culpa tamen non careant. Sic *πότιον* in deteriorem partem sumi a LXX Interpretibus, GENES. XXXX, 20; IVDIC. XIII, 10. 12. 17, pluribusque aliis locis. Tandem diuus PETRVS, tanquam summam et compendium omnium crassiorum peccatorum, paganis communium, commemorat *ἀθεμίτης εἰδωλολατρείας*, i. e. *iniustos, siue nefarios cul- ἀθέμιτοι* tus *falsorum deorum*. Recte coniecit GROTIVS, respici hic *πο- εἰδωλο-* tif- *λατρείας*.

simum speciem idololatriae, adesse sodalitiarum συσσιτιοῖς, de quibus decerpta falsis diis dabantur, et libabantur. Quin et in priuatis comotationibus ac conuersionibus huiusmodi idololatriam locum habuisse, iam supra copiose ostendi; cum non solum Baccho, Veneri, aliisque diis, sed et geniis Principum, libaretur, et aliquando etiam deorum imagines et idola eum in finem afferrentur, et honorarentur. Istiusmodi εἰδωλολατρεία hic dicitur ἀθέμιτος, i. e. iuri aduersa, iniusta, nefaria; quia iniustum et nefarium erat, eum honorem, qui soli DEO VERO debebatur, tribui fictis numinibus deorum, et principum. Componitur ista uox ex α σερητικῶ, et adiectiuo, θέμιτος, quod est a θέμις, iustitia, et legitur apud PARTHENIVM, in Eroticis, cap. VIII. RAPHELIUS, in annotat. ex Xenophonte, obseruauit, Xenophontem, Cyropaed. lib. I, pag. 21, ἀθέμιτα εὐχομένους eos dicere, qui contra uoluntatem diuinam aliquid petant. Merito autem CALOVIUS, in Bibliis illustratis ad h. l. reprehendit GREGORIVM DE VALENTIA, lib. II. de Idol. Cap VII, pag. 718, qui ex hoc S. PETRI loco inepte colligere uoluerit, dari utique quendam licitum idolorum cultum.

Comparatio κώμω- III. Non possum, quin in fine huius sacri argumenti afferam adhuc elegantem comparisonem κώμω, siue comissionum paganorum, cum coenis et agapis ueterum Christianorum, quam exposuit TERTULLIANVS, in Apologetico aduersus gentes, TIONVM cap. XXXVIII. Coena nostra, inquit, de nomine rationem suam pagano- ostendit; uocatur ἀγάπη, id quod dilectio penes Graecos est. - - Nihil uilitatis, nihil immodestiae, admittit. Non prius discumbitur, quam oratio ad DEVM praegustetur. Editur, quantum esurientes capiunt; bibitur, quantum pudicis est utile. Ita saturantur, ut qui meminere, etiam per noctem adorandum DEVM sibi esse. Ita fabulantur, ut qui sciant, Dominum audire. Post aquam manualet, et lumina, ut quisque de scripturis sanctis, uel de proprio ingenio, potest, prouocatur in medium, DEO canere. Hinc probatur, quomodo biberit. Aequae oratio conuinium dirimit. Inde disceditur, non in cateruas caesonum, neque in classes discursantur.

sationum, nec in eruptiones lasciuiarum; (quibus tribus denominationibus designantur κῶμοι, siue comissationes, paganorum:) sed ad eandem curam modestiae, et pudicitiae, ut qui non tam coenam coenauerint, quam disciplinam. Huc etiam facit, quod CLEMENS ALEXANDRINVS, lib. II. paedag. cap. III, pag. 165, loco κῶμων, et comissationum paganorum, quas nouerat foedis, et idololatricis, amatorisque cantilenis, atque instrumentis musicis, frequentari, commendat meliorem κῶμον, et, si Latina uoce ita uti liceat, comissationem, ad gratias DEO uero agendas comparatam. Postquam enim ex COLOSS. III, 16, adduxisset locum, in quo iubemur nos inuicem admonere, canticibus, et laudibus, et cantilenis spiritualibus, cum gratia canentes in corde Domino; ita pergit pius Pater: οὗτος ἡμῶν ὁ κῶμος ὁ εὐχάριστος. καὶ πρὸς κιθάραν ἑθελήσης, ἢ λύραν ἀδεῖν τε καὶ ψάλλειν, κῶμος οὐκ ἔστιν. ἑβραῖον μιμήση δίκαιον βασιλέα, εὐχάριστον τῷ Θεῷ. PSALM. XXXII, 1. 2. — — Ἄλλα καὶ ἐν τοῖς παλαιαῖς ἔλλησι, παρὰ τὰς συμποτικὰς εὐωχίας καὶ τὰς ἐπιψικαζέσας κύλικας, ἑβραϊκῶν κατ' εἰκόνα ψαλμῶν, ἄσμα τὸ καλόμενον σκολιόν, ἤδετο κοινῶς ἀπάντων ἅμα φωνῇ παιανιζόντων. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐν μέρει περιελιπόντων τὰς προπώσεις τῆς ᾠδῆς. οἱ δὲ μυστικώτεροι αὐτῶν καὶ πρὸς λύραν ἤδον. Ἄλλ' αἱ μὲν ἐρωτικῶς μακρὰν ἐρρέτων ᾠδαί. ὕμνοι δὲ ἔσων τῆ θεῶ αἱ ᾠδαί. κ, τ, λ, ι, ε. Haec est gratiosa nostra comissatio. Et, si ad lyram, uel citharam, canere et psallere noueris, nulla in te cadet reprehensio. Regem iustum Hebraeorum imitaberis, qui DEO est gratus et acceptus. — Ceterum apud Graecos quoque ueteres, in conuiujs ad compositandum comparatis, et rorantibus poculis, ad Hebraicorum psalmorum similitudinem, canticum, quod appellabatur σκολιόν, canebatur, communiter omnibus uoce simul paeana clamantibus, et non nunquam etiam per canticum uices propinationem circumagentibus. Qui autem erant ex eis Musicae paulo peritiores, etiam ad lyram canebant. Verum amatoria quidem procul absint cantica. Sint autem cantica DEI laudes, etc.

CAPVT III,
DE LOCO PANEGYRICI PLINIANI.

I.

Locus
PANEGY-
RICI PLI-
NIANI ex
cap. LIII
proponi-
tur illu-
strandus.

Nunc demum deuenio ad locum PLINII illustrandum, ut in eo partim antiquam aliquam uulgatamque lectionem tuear atque uindicem, partim aliquam hucusque corruptam emendem, atque in integrum restituum. Scilicet cap. LIII panegyrici incomparabilis haec legimus uerba:

„Et quis iam locus miserae adulationis manebat ignarus? cum laudes Imperatorum ludis etiam et comissionibus celebrarentur, saltarentur, atque in omne ludibrium effeminatis uocibus, modis, gestibus, frangerentur. Sed illud indignum, quod eodem tempore in senatu, et in scena, ab histrione, et a consule, laudabantur. Tu pocula a tui cultu, tu ludicras artes, remouisti. Seria ergo te carmina, honorque aeternus annalium, non haec breuis et pudenda praedicatio colit.

Ita locum hunc ope duodecim circiter codicum MSS. (nisi quod in codice Parisiensi, pro *comissionibus* exaratum sit, *commensationibus*,) concinnandum existimauit uener. DOM. PRAESES, ac iam tum publicauit, cum A. MDCCCXXVIII primam partem *Observationum criticarum ad loca quaedam Panegyrici Pliniani illustranda* ad disquirendum proponeret. In ipso autem hoc loco antehac uulgo in editis libris primum desiderabatur uox, *ignarus*; quae ad constituendam plenior sententiam feliciter e codicibus MSS. nunc restituta est. Deinde in omnibus impressis exemplaribus ad hunc usque diem ita prodita sunt haec uerba: *Tu procul a tui cultu ludicras artes remouisti*. At integrior horum uerborum lectio ex codicibus MSS. Vaticanis, Guelpherbyitano, et Schvarziano, iam reddit in lucem: *Tu pocula a tui cultu; tu ludicras artes, remouisti*. Viri celeberrimi, qui recentius Plinii panegyricum edidere, et illustrauere, GESNERVS atque ARNTZENIVS, iubentes amplexi sunt primum supplementum uocis, *ignarus*; at posteriorem emenda-

dationem, per quam legimus: *Tu pocula a tui cultu, tu ludicras artes, remouisti*, admittere noluerunt; immo pro uulgata uoce, *comissionibus*, nunc euulgarunt, *comissionibus*, quam uocem uiri quidam eruditi duntaxat e coniectura et ingenio commendauerant. Vtrum bene, an fecus? iam parumper disquirere audebo. Fundamenti autem loco ponam illam regulam moderatoris critices, quae mihi maxime probatur: nempe, nunquam facile ex solo ingenio, et sine indicio meliorum codicum MSS. a uulgata lectione ueterum scriptorum recedendum esse, quoad uulgata lectio commodam sententiam constituit; ne, si nobis liceat saltem ex ingenio ea mutare, atque pro lubitu reponere, quae nobis nunc meliora, aut elegantiora, uideantur, infinita mutandorum ueterum scriptorum occasio aperiatur. Iam, si haec applicamus ad uocem, *comissionibus*, in hoc Plinii loco uulgo expressam, ante omnia notamus, eam in omnibus quoque codicibus MSS. residuis, quos consulere nobis contigit, diserte scriptam (si unicam codicis Parisiensis uarietatem, *commensationibus*, excipias,) et in antiquioribus quibuscunque editionibus excusam, inueniri, satisque commodam sententiam efficere. Primus IO. LIVINEIUS, cum A. MDLXXCIX Antuerpiae ederet Panegyricum Plinii, in adiectis notis monuit, pro *comissionibus* legendum esse, *comissionibus*; quoniam Suetonius, in *Augusto*, cap. LXXXVIII, scripserit: *Componi aliquid de se, nisi et serio, et a praestantissimis, offendeatur; admonebatque praetores, ne paterentur nomen suum comissionibus obsolescere*. Deinde idem Liuineius obseruat, apud SENECAM quoque, *epist. LXXXV*, inter se permutari uoces, *comissionibus*, et *comissionibus*, cum uulgetur: *in comissionibus nostris plus cantorum est, quam in theatro olim spectatorum fuit*; in Leodiensi autem MS. quodam bene scriptum sit, *comissionibus*. Interim neque ille ipse LIVINEIUS, neque diu post alius, uocabulum, *comissionibus*, in contextum Panegyrici recepit; quamuis et CASAVBONVS, in *commentar.*

ad Suetonium, et LIPSIVS, in *notis ad Plinii panegyricum*, eandem coniecturam probassent. Et LIPSIVS quidem satis modeste: *Olim monui*, inquit, *comissionibus*, *legi posse: nam eo nomine ludi, et ubicumque certamen de palma; tamen posse, non debere.* Nam *comissiones retinere licet et tueri, quia comoedi, citharoedi, et id genus, in mensa etiam dabantur.* Et *quidni carmina ibi in laudem Principis, cui haec placerent?* Primus adeo CELLARIUS, loco uocis uulgatae, *comissionibus*, intrufit Plinio uocem, *comissionibus*; quem secutus est PATAROL, ac nunc ARNTZENIVS, et GESNERVS, nullius, ut iam dixi, codicis MS. auctoritate adiuti. Sed facile, ut puto, liquet, lectionem uulgatam, et ab omnibus codicibus MSS. adhuc cognitam confirmatam, non solum commodam, sed etiam meliorem sententiam, quam si cum *comissionibus* permutetur, constituere, adeoque Plinio merito uindicandam esse. Nonne enim hoc moribus illorum temporum conueniens erat, ut Imperatores, tanquam dii, ad computationes et comissiones inuocarentur, eorum genio libaretur, uino in mensam, uel in terram, effuso, et, sicuti munera ac laudes deorum celebrabantur in conuiujs; ita ibidem etiam Principum laudes cantarentur, saltarentur, et mimorum gestibus exprimerentur? Id quod ex iis, quae supra, *Cap. I, sect. V, VI, et VII*, exposui, liquido cognoscitur. Nihil uero luculentius esse potest exemplo AVGVSTI, de quo HORATIUS, *lib. III Od. V*:

Hinc ad uina redit laetus, et ALTERIS

TE MENSIS (i. e. comissionibus,) ADHIBET DEVM.

Te multa prece, te prosequitur mero

Defuso pateris; et Laribus tuum

Miscet numen, uti Graecia Castoris,

Et magni memor Herculis.

Comoedis etiam, lyristis, saltatoribus, et mimis, post coenas priuatorum, et inter pocula, locum fuisse, satis constat. Ita PLINIUS de se, *lib. VIII, epist. XXXX*: *Non iam* (uti alio

alio tempore,) comoedo, uel *lyristae*, post coenam locus; sed illa, quae dictavi, retractaturus: Lib. I, epist. XVI: *Audisses comoedos, uel lectorem, uel lyristen, uel, quae mea liberalitas, omnes,* Lib. VIII, epist. XVII: *Quam multi, cum lector, aut lyristes, aut comoedus, inductus est, calceos poscunt:* Lib. VIII, epist. XXXVI: *Coenanti mihi sic cum uxore, uel paucis, liber legitur; post coenam, comoedus, aut lyristes.* Sic *Quadratilla*, cuius meminit *PLINIUS*, lib. VII, epist. XXIII, habebat spectabatque *pantomimos suos*, qui cum in theatro, tum domi, aliquando singulos gestus dominae, in eius honorem, cum canticis reddebant. Usus uero saltandi non solum fuisse in ludis publicis, sed etiam in symposiis et comissionibus, nemo negabit. Et saltantes quidem uel gestu interdum exprimebant alios, etiam Heroas, et Principes; prout ipse *Nero*, teste *SUETONIO*, cap. LIII, promiserat, se saltaturum *Virgilii Turnum*; uel inter saltandum simul concinebant carmina. Vnde *OUIDIUS*, lib. V *Trist. eleg. VII*, 25: *Carmina quod pleno saltari nostra theatro, Versibus et plaudi, scribis, amice, meis.* etc. Quis dubitet adeo, utrobique etiam laudes Principum cantari et saltari, celebrarique, potuisse? Concedo quidem, *Traianum* aequae, ac *Augustum*, nomen suum laudesque etiam noluisse commissionibus obsolescere: uerum, commissiones istae iam designantur a *Plinio* per antecedens uocabulum, *ludis*: cum laudes Imperatorum ludis etiam et comissionibus celebrarentur. Itemque in sequentibus uerbis: *tu ludicras artes a tui cultu remouisti.* *Commissio* enim erat et exhibitio ludorum; uti *CICERONI*, lib. XV *ad Attic. epist. XXVI*, dicitur *commissio ludorum*; et certamen poetarum, oratorum, aliorumque artificum, de palma laudis in ludis publicis inter se contendentium. Sic *PLINIUS*, lib. VII, epist. XXIII: *Proximis sacerdotalibus ludis, productis in commissione pantomimis, cum simul theatro ego et Quadratus egrederetur, ait mihi: Scis, me hodie primum uidisse saltantem auiae meae libertum?* Iam uero, si apud *PLINIUM*, in loco proposito, nomine ludorum,

et

et *ludicrarum artium*, iam comprehenduntur *commissiones*; non nisi *ταυτολογία* inanis foret, si *ludis* diserte adiungerentur *commissiones*. Contra uero, uocabulo *comissationis* peculiare genus adulationis designatur: unde uulgata lectio multo est melior et significantior. Sic enim Traianus duplici ratione comparari potest cum Augusto: primo, quod uterque noluerit suas laudes in ludis et commissionibus atteri; deinde, quod sic adhuc maior elucescat modestia Traiani, cum dicatur noluisse celebrari, diuinoque cultu honorari in priuatis conuiujs et comissationibus; quem tamen sui cultum Augustus nusquam legitur cohibuisse. Traianus uero utique noluit, ciues Romanos sibi usquam ut deo, usquam ut numini, blandiri. Vide *Paneg. cap. II, 3*. Hinc igitur pulcherrima et contextui convenientissima est lectio, quam in sequentibus uerbis suggerunt eximii quidam codices MSS. *Tu pocula a tui cultu, (in comissationibus,) tv ludicras artes, (in ludis pariter et comissationibus,) remouisti*. Neque alicui mirum accidet, cur in tot alijs libris aliter legatur: *Tu procul a tui cultu ludicras artes remouisti*. Rudes enim librarii nescierunt, quomodo per *pocula* ita coli potuerit Traianus, ut talem cultum recusatit. Hinc *pocula* in *procul* commutarunt, anaphora pronominis, *tu*, quod tunc superfluum exitebat, reiecta. Atque hoc modo etiam alibi *pocula*, et *procul*, inter se permisceri, obseruauit TAUBMANNVS, ad *Plauti Stichum*, V, III, 43, pag. 1302. Certe ingeniosior, et contextui orationis ac ritibus istius aevi, congruentior est haec restituta uarietas, itemque illa ἀναφορά pronominis, *tu*, aptior uiuidiorque, quam quae soli uel errori, uel libidini alicuius librarii, imputari possit.

Respon-
detur ad
argumen-
ta Arnt-
zenii et
Gesneri.

II. Sed iam audiamus, quid aduersus uocem, *comissationibus*, et aduersus emendationem posterioris loci, per quam uox, *pocula*, iure postliminii, reponitur, pro particula, *procul*, urgeant uiri docti. CL. ARNTZENIVS: *comissatio* in-

inquit, hic locum habere non potest, cum statim subdat PLINIUS, saltaretur; per quod saltatio mimorum intelligitur, quae in ipsis ludis instituebatur, adeoque commissationem praecedebat. Verum, quis nescit, saltationem aequae in commissationibus, ac in ludis, locum habuisse, atque mimos quoque aliquando mensis conuiuantium oberrasse? Id quod si denuo probare uelim, charta et patientia lectoris abusus uidear. Quid uero sibi ista uelint: ludos praecessisse commissationi, ubi potissimum de priuatis commissationibus sermo est, id, fateor, me non satis capere. Inter commissandum enim utique saltabatur: unde apud Graecos etiam quaedam species ἐρχήσεως, siue saltationis, dicebatur κῶμος. Ac, si ARNTZENIUS uel unicum HORATII locum, ex lib. III, Od. v, secum reputasset: DICIMVS VIDI, cum sol oceano subest; uix scripturus fuisset: Quis credat, tali re (commissatione) laudes Imperatoris esse celebratas? Porro ait idem: Neque debemus commissationem tueri eo praetextu, quasi commissiones sub generali uoce ludorum satis comprehenderentur, ut fecit Vir doct. in Mem. Prop. lib. I, cap. VIII. Si enim hoc procedat, quid faciemus sequenti, saltaretur; utique et illa uox sub ludis comprehendi debuit: ita, ut tollenda foret, uel mutanda, si prius argumentum satisfaceret. Sed sine causa tricatur uir clarissimus; quasi Plinius, si prius generatim dixerit, laudes Imperatorum ludis etiam (i. e. commissionibus,) et commissationibus celebratas esse, non etiam deinde speciatim modum illarum laudum per saltationes, et cantiones, mimicosque gestus, utrobique celebratarum, indicare potuerit. Qua ratione nihil superfluum in uerbis Plinii occurrit. Locum Viri cuiusdam docti ab ARNTZENIO annotatum uidere nobis non contigit: nos uero uocabulum, commissationibus, non solo eo tuemur praetextu, quod commissiones sub generali uoce ludorum iam satis comprehendantur; sed potissimum auctoritate tot codicum MSS. et omnium exemplarium typis excusorum, (si a quatuor recentioribus editionibus discesseris;) adhaec consuetudine et moribus illorum temporum nitimur, ubi usitatum fuit, istis modis Prin-

G

cipes

cipes etiam inter pocula laudari, atque coli. Haec argumenta a CL. ARNTZENIO sunt remouenda. Denique et haec addit Vir doctissimus: *Recte Casaubonus obseruat, commissio- nes dici de uili laudationis genere, et ideo opponi seriis scriptis, a Suctonio, Aug. cap. LXXXVIII; quomodo Plinius statim memo- rat seria carmina. Attende praeterea ad sequentia, ubi turpi adulationi aeternus honos opponitur; nihil uidebis de commissatio- nibus; sed omnis res in ueris laudibus, in sera annalium prae- dicatione, absoluitur.* Verum non attendit ARNTZENIVS, etiam adulatoriam illam laudem Principum, in commissationibus an- te hac usitatam, recte dici de uili laudationis genere, ac de breui et pudenda praedicatione, et ideo opponi *seriis car- minibus, atque aeterno honori.* In sequentibus autem uerbis utique iterum deprehendisset Vir clarissimus *commissationum* uestigia, si tot codicum eximiorum scripturam non falso pro aberrante habuisset, sed admisisset luculentissimam emen- dationem: *Tu pocula a tui cultu, tu ludicras artes, remouisti.* Nonne enim *pocula* ad *commissationes* faciebant? Quod ad ce- leberr. GESNERVM attinet, ille in *notis* ad hunc Plinii locum ita differit: *Vocabulum, commissationibus, retinendum puta- mus, (nempe ex Cellarii editione, quam potissimum secutus est, et ex Casauboni commendatione;) ea ratione, quod me- lius cum ludis iunguntur, et quod rarior intellectus illius induxif- se uidetur aliquem correctorem, ut commissationibus substitutum iret.* Eidem forte debentur *pocula, de quibus statim.* Verum nescio, quomodo *commissiones* melius iungantur cum *ludis*, quam *commissationes*; si ex illa priore coniunctione, prout an- te dixi, frigida quaedam *ταυτολογία* nascatur? Satis bene in- ter se conueniunt *ludi* et *commissationes*, quod utrobique (quam- uis omnino diuersa occasione,) adulatio habuit locum, et utro- bique breui ac pudenda praedicatione laudari colique qui- dam consueuerant Principes. Quod hodie nobis melius ui- detur, non statim uetustam, et tot libris confirmatam lectionem de possessione deiicere potest, si inprimis ea lectio commodam et moribus istius aevi congruentem

sententiam efficit. Potuit fieri, ut a librariis hae uoces, *comissationes*, et *comissiones*, inter se permutarentur; sed nondum probatum certumque est, istas uoces hoc loco ab antiquis librariis permutatas. Ac, si uel maxime usus significatusque uocabuli *comissionis* rudibus quibusdam librariis difficultior intellectu accidere potuerit; potuisset tamen nomen hoc ab iis in praesenti loco aequè describi exprimique, ac in eiusdem Plinii *epist. xxxiii libri vii*, in omnibus, quantum constat, exemplaribus sine ulla uarietate descriptum et expressum extat. De altero loco restituto: *Tu pocula a tui cultu, tu ludicras artes, remouisti*; haec commentatur GESNERVS: *Non puto, remouisse a sui cultu pocula Traianum, qui non infensus esset inuitationibus. Vid. Paneg. cap. xxxviii, 8. Neque Augusto seuerior, ad quem Horatius, Od. iii, 5, extr. Longas o utinam - dicimus VVIDI, cum sol Oceano subest. Scenam, histrionem, ludicras artes, remouet Plinius, non epularem hilaritatem. Nolim ego eripi mihi, meisque sodalibus, libertatem inter sobrias, hilares tamen, et uino non carentes, epulas, usurpandi nomen REGIS, etc.* Verum, quod pace Viri doctissimi dixerim, non sequitur, ut, qui non alienus est a benigna inuitatione, is etiam breuem et pudendam laudationem adulatorum comissantium aequo animo ferat, et cultum sui diuinum inter pocula lubenter admittat. Nostra ex sententia Plinius non *conuiualem hilaritatem*, sed adulatorias comissantium laudes, et adulatorium eumque diuinum cultum, a Traiano remouet. Augusto utique seuerior fuit Traianus, eo nomine, quod non solum scenam, histrionem, et ludicras artes, sed etiam *pocula a sui cultu*, remouit; quae pocula a sui cultu remouisse nusquam dicitur Augustus. Quis uero non probet optimi Viri libertatem, post tot tantosque labores, quos quotidie impendit rei literariae ornandae, cum sinceris sodalibus suis, inter hilaria pocula, usurpandi nomen REGIS, cui omnes boni quauis occasione bene precantur, et cuius maiestatem nemo non comiter reuerenterque colit; sed, hic inter diuinum et ciuilem cultum distinguendum esse puto. *Haec in praesenti sufficiant!*

041264

VIRO IUVENI INGENIO ET DOCTRINA FLORENTISSIMO,
IO. IACOBO FREIO,
CANDIDATO HONORVM PHILOSOPHICORVM DIGNISSIMO,
S. D.

CHRISTIANVS GOTLIB. SCHVVARZIVS.

Quo propius TE noui, AMICISSIME FREI, et quo accuratius perspe-
xi uim mentis tuae capacissimae; hoc impensius TE amo, et ele-
ganti doctrina tua, singularique morum integritate, mirifice delector.
Quid? quod nemo facile est in hoc coetu erudito, qui non eximias ingenii
animique tui dotes aestimet collaudetque, ac Patriae tuae, reique litera-
riae, optima quaeque in futurum tempus de TE polliceatur. Neque enim
leue aliquid tritumque tibi placet, nec in uulgari studiorum cursu subijstis; sed,
optimam uitae rationem secutus, in pulcherrimo et utilissimo doctrinae ac uir-
tutis genere elaboras, et stimulos honestissimae laudis ipse TIBI admoues,
ut ad praeclara quaeque alacri animo enitaris. Res ludicras, et animi in-
dormientis sibi deudiam, auersatus, tempus operamque ponis in rebus egregiis,
quae praecipuum in uita decus habent, et animum diuinae humanaeque sa-
pientiae praesidiis instruunt. Etiam Latii Graeciaeque antiquitates per-
scrutaturus, praestantissimos quosque ueteris aevi scriptores euoluis, unde
et probatas dicendi scribendique rationes cognoscas, et exempla in illustri
posita monumento intuearis, e quibus, quod imitere, quod uites, TIBI
capias. Vbi multi uix riuos quaerunt delibantque; TU, certo studiorum
ordine constituto, fontes uerae solidaeque eruditionis hauris, et, si qua
cum laude suscipis, ea constanti exequeris assiduitate, pulchreque confi-
cis; nec minus tamen inter haec, quae laudis tuae palma est, modestiae
semper es retinentissimus. Hinc adeo, uti iam antea in lucem Academi-
cam prodiisti, atque in erudito certamine, applaudente Patrum Ciuium-
que coetu, ingenii uim, et selectioris doctrinae copiam, quae aetatis tuae
modum fere excedit, omnibus approbasti: ita nunc, maioris laudis materiam
quaesiturus, et uiam tibi ad promeritos philosophiae bonarumque artium
honores muniturus, repetis ingeniorum palaestram, et, quod ego, felicitis
exitus sponsor, certum habeo, opinionem de TE omnium expectationem-
que facile confirmas. Quod institutum laetum TIBI perinde ac faustum esse
cupio, et Patriae tuae, ipsique reipublicae literariae, de tali tamque re-
cti moris ciue magnopere gratulor, enixeque opto, ut industriae tuae
uberrimi iucundissimique fructus constent, utque, DEI IMMORTALIS
auspiciis, MAECENATVMque fauore, dignum tandem uirtute locum ca-
pessas, in quo feliciter collocatus de literis ornandis publice priuatim-
que bene merearis. Vale, decus iuuenum, et, quod facis,
me ama!

